

8 Δεκεμβρίου, 1995

[ΠΙΚΗΣ, Πρόεδρος, ΔΗΜΗΤΡΙΑΛΗΣ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΧΑΤΖΗΤΣΑΓΓΑΡΗΣ, ΝΙΚΗΤΑΣ, ΑΡΤΕΜΙΔΗΣ, ΑΡΤΕΜΗΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Δ/στές]

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗ,

Αιτητής,

v.

ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ (ΑΡ. 2),

Καθ' ων η Αίτηση.

(Αίτηση Αρ. 1/95).

Δικονομία Εκλογοδικείου — Συνένωση διαδίκου — Εφαρμογή της Δ.9 θ.10 των Θεσμών της Πολιτικής Δικονομίας — Προϊποθέσεις συνένωσης διαδίκου σε εκλογική αίτηση.

Φίλος του Δικαστηρίου — Αποκλεισμός ενδιαφερομένου προσώπου
να εμφανιστεί σαν "φίλος του Δικαστηρίου". 5

Προνομακά εντάλματα — Quo warranto — Αμφισβήτηση νομιμότητας κατοχής βουλευτικού αξιώματος με προνομακό ένταλμα της φύσης quo warranto. 10

Δεσμευτικότητα αποφάσεων Ανωτάτου Δικαστηρίου — Αρχή της αναδρομικότητας αναφορικά με τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου — Επηρεασμός δικαιωμάτων από ανατροπή απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου με νεότερη. 15

Ανατροπή απόφασης Ανωτάτου Δικαστηρίου — Δεσμευτικότητα — Αναδρομικότητα — Επηρεασμός δικαιωμάτων λόγω της ανατροπής.

Ενώ η ακρόαση της ένστασης στην εκλογή του βουλευτή του κόμματος του Δημοκρατικού Συναγερμού κ. Χρ. Κατσαμπά είχε περατωθεί στις 12 Σεπτεμβρίου 1995 και η απόφαση είχε επιφυλαχθεί, τρεις βουλευτές του Δημοκρατικού Κόμματος και τρεις του Δημοκρατικού Συναγερμού, καταχώρησαν δύο αιτήσεις με τις οποίες ζητούσαν να παρέμβουν στη διαδικασία και να εμφανιστούν, ώστε να ακουστούν στα επίμαχα ζητήματα. 25

Οι αιτητές, στήριξαν το αίτημά τους, στο ενδεχόμενο επηρεασμού της βουλευτικής τους ιδιότητας και των δικαιωμάτων τους, από το αποτέλεσμα της απόφασης επί της ένστασης κατά της βουλευτικής ιδιότητας του κ. Χρ. Κατσαμπά.

5

Οι δικηγόροι των αιτητών, εισηγήθηκαν ότι οι αιτητές νομιμοποιούνται να παρέμβουν για την προστασία των δικών τους συμφερόντων, ότι είναι δυνατή η παροχή ευκαιρίας σ' αυτούς ν' ακουστούν ως φίλοι του δικαστηρίου (*amicus curiae*), ότι είναι πιθανό στο μέλλον να προσβληθεί η βουλευτική υπόστασή τους μέσω του προνομακού εντάλματος *quo warranto* το οποίο καθιστά δυνατή τη διερεύνηση του βάθρου στο οποίο εδράζεται η κατοχή δημόσιου αξιώματος προς το σκοπό καθάρσεως του κατόχου, εφόσο διαπιστωθεί ότι κατέλαβε το αξίωμα χωρίς δικαιϊκό έρεισμα και ότι η σπουδαιότητα του θέματος σε συσχετισμό με τις προεκτάσεις της απόφασης που μπορεί να εκδοθεί, συνιστά αυτοτελή ανεξάρτητο λόγο νομιμοποίησης της παρέμβασής τους.

10

15

Ο δικηγόρος του αιτητή στην κυρίως αίτηση, εισηγήθηκε ότι η αίτηση των αιτητών, δεν έχει δικονομικό ούτε νομικό έρεισμα και ότι η παρέμβαση ενδιαφερομένου προσώπου ως φίλου του δικαστηρίου είναι απαράδεκτη.

20

Η αίτηση των τριών Βουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος απορρίφθηκε για διαφορετικούς λόγους, διαφωνούντος του Δικαστή Αρτεμίδη. Η αίτηση των τριών Βουλευτών του Δημοκρατικού Συναγεαγμένου απορρίφθηκε ομόφωνα για λόγους οι οποίοι επίσης δεν είναι ταυτόσημοι.

25

Αποφασίστηκε κατά πλειοψηφία, με απόφαση που εξέδωσε ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου Πικής Γ. με το σκεπτικό της οποίας συμφώνησαν οι Δικαστές Δημητριάδης, Παπαδόπουλος, Χατζησαγγάρης, Νικήτας και Αρτέμης, ότι:

30

(1) Η ένσταση κατά της εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα ανάγεται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως Εκλογοδικείου.

35

(2) Ο περί Πολιτικής Δικονομίας Διαδικαστικός Κανονισμός έχει εφαρμογή στην εκδίκαση εκλογικών αιτήσεων, σύμφωνα με τον Κ. 25 του περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων (Εκλογικαί Αιτήσεις) Διαδικαστικού Κανονισμού του 1981 και συνεπώς τυγχάνει εφαρμογής η Δ.9 θ.10 των Θεσμών της Πολιτικής Δικονομίας που παρέχει εξουσία για την έκδο-

40

ση διαταγής συνένωσης προσώπου ως διαδίκου προς επίλυση διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου.

- (3) Η συνένωση, συναρτάται άμεσα με τη θεραπεία η οποία επιδιώκεται και στην περίπτωση εκλογικής αίτησης είναι η ακύρωση της εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα. 5
- (4) Μόνο πρόσωπα άμεσα αναμειγμένα στη διαφορά έχουν λόγο στη δίκη για την επίλυσή της, όσο σπουδαία και αν είναι τα θέματα που εξετάζονται δε διευρύνουν το πλαίσιο ούτε επεκτείνουν το πεδίο της δίκης. 10
- (5) Οι αιτητές, ως ενδιαφερόμενα πρόσωπα, δε θα μπορούσαν ποτέ να εμφανιστούν στη διαδικασία σαν φίλοι του Δικαστηρίου. 15
- (6) Αποκλείεται η απόφαση επί της κυρίως αιτήσεως να ανοίξει το δρόμο για την αμφισβήτηση μέσω του προνομακού εντάλματος quo warranto και της εκλογής ή παραμονής των αιτητών στο βουλευτικό αξίωμα ενόψει της αποκλειστικής αρμοδιότητας του Εκλογοδικείου. 20
- (7) Τα δικαιώματα των αιτητών να παραμείνουν στο βουλευτικό αξίωμα, δεν ήταν υπό κρίση ούτε υπήρχε το ενδεχόμενο να θιγούν από οποιαδήποτε απόφαση η οποία θα μπορούσε να εκδοθεί επί της κυρίως αιτήσεως και συνεπώς δεν τους παρείχτο το δικαίωμα παρέμβασης. 25
- (8) Τα δικαιώματα των αιτητών να παραμείνουν στο βουλευτικό αξίωμα δεν ήταν υπό διάγνωση και δεν ήταν δυνατό να τους παρασχεθεί το δικαίωμα ακροάσεως. 30
- (9) Οι αιτητές δε θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στην διαδικασία εκδίκασης της κυρίως αίτησης, όποια και αν θα ήταν η προοπτική επιτυχίας πιθανής αίτησης για την έκδοση προνομακού εντάλματος quo warranto. 35
- Ο Δικαστής Νικολάου Γ., συμφώνησε με την απόφαση της πλειοψηφίας τόσο ως προς την έλλειψη δικονομικού ερείσματος για παρέμβαση των έξι βουλευτών στην Εκλογική Αίτηση, όσο και ως προς την έλλειψη δυνατότητας να πάρουν μέρος στη διαδικασία σαν "φίλοι του Δικαστηρίου", αποφάσισε όμως, ότι:* 40
- (1) Η έκβαση της Εκλογικής Αίτησης ενδεχομένως να επηρέαζε τους έξι βουλευτές-αιτητές, ως απόρροια της αρχής της αναδρομικότητας, δηλαδή, όχι με το διατακτικό της απόφασης αλ-

λά με το δίκαιο που δημιουργεί ο λόγος της.

5 (2) Το Δικαστήριο, διατηρεί τη δυνατότητα να διερευνήσει και να πληροφορηθεί, στο βαθμό που το ίδιο κρίνει σκόπιμο, περί των όποιων ενδεχομένων επιδράσεων, αλλά αυτό δε δημιουργεί αντίστοιχο δικαίωμα σε οποιονδήποτε που θα μπορούσε να υποστεί επίδραση.

10 (3) Οι έξι βουλευτές δεν αρύονται από την αρχή της αναδρομικότητας δικαίωμα να ακουστούν.

15 Ο Δικαστής Γ. Κωνσταντινίδης, συμφώνησε ότι δεν υπήρχε ενδεχόμενο να επηρεαστούν οι αιτητές σε σχέση με τα δικαιώματά τους σαν βουλευτές εκ του αποτελέσματος επί της κυρίως αίτησεως, για τους λόγους που εκτίθενται στην απόφαση του Προέδρου Γ. Πική και ότι ως πρόσωπα με ενδιαφέρον στην έκβαση της υπόθεσης δεν θα μπορούσαν να ακουστούν ως "φίλοι του Δικαστηρίου". Ο Δικαστής Γ. Κωνσταντινίδης αναφέρθηκε στην απόφαση του Προέδρου Γ. Πική ότι οι αιτητές δε θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία της κυρίως αίτησης, όποια και αν θα ήταν η προοπτική επιτυχίας πιθανής αίτησης για την έκδοση προνομακού εντάλματος quo warranto. Αναφέρθηκε επίσης στην απόφαση του Δικαστή Γ. Νικολάου ότι οι αιτητές θα edικαιούντο να ακουστούν παρά τη διαπίστωσή του πως βασίμως ή παραδεκτώς θα μπορούσε να τεθεί ζήτημα έκδοσης τέτοιου προνομακού εντάλματος αν αποφαιζόταν ότι η συζητούμενη πτυχή του Νόμου είναι αντισυνταγματική και αποφάσισε ότι (1) δεν ενδείκνυται να εκφραστεί άποψη, έστω και εκ πρώτης όψεως αναφορικά με το πως θα έπρεπε ή θα αναμενόταν να καταλήξει πιθανή μελλοντική αίτηση τρίτων για έκδοση εντάλματος της φύσης quo warranto.

30 Σε διίστάμενη απόφαση, ο Δικαστής Χρ. Αρτεμίδης αποφάσισε, ότι: :

35 (1) Το δικαίωμα των αιτητών να συνεχίσουν να κατέχουν το αξίωμα που ανέλαβαν κατ' εφαρμογή του άρθρου 3(2) του περί Πληρώσεως Κενωθείσης Βουλευτικής Έδρας Νόμου του 1986 (Ν. 95/86), συναρτάται με την τελική ετυμηγορία του Δικαστηρίου στην κυρίως αίτηση, στην οποία η απόφαση επιφυλάχθηκε.

40 (2) Η αίτηση της ομάδας των Βουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος που καταχωρήθηκε στις 19.9.1995, πέντε μέρες δηλαδή μετά την επιφύλαξη της απόφασης στην κυρίως αίτηση, πρέπει να γίνει αποδεκτή.

(3) Αντίθετα, η αίτηση των Βουλευτών του Δημοκρατικού Συναγερ-

μού, που καταχωρήθηκε πολύ αργότερα, στις 3.10.1995, πρέπει να απορριφθεί γιατί αποτελεί κατάχρηση της Διαδικασίας του Δικαστηρίου, αφού προφανής σκοπός της ήταν η παρακώλυση της εύρυθμης πορείας της ακρόασης της εκλογικής αίτησης από το ορθό πλαίσιο, πολύ περισσότερο μάλιστα, αφού οδήγησε σε αυτοεξαίρεση ενός των Δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που συνεδρίαζε με πλήρη ολομέλεια, λόγω συγγενείας με ένα των αιτητών. 5

Οι αιτήσεις απορρίφθηκαν κατά πλειοψηφία. 10

Αναφερόμενες υποθέσεις:

- Vorkas and Others v. Republic (1984) 3 C.L.R. 87,* 15
- Theodosiadou and Others v. Republic (1985) 3 C.L.R. 178,*
- Angelides v. Petas and Others (1988) 1 C.L.R. 173,*
- Γεωργιάδης ν. Χάσικου και Άλλων (1991) 1 Α.Α.Δ. 1136,* 20
- Kendall v. Hamilton, 4 App. Cas. 504,*
- Wilson v. Balcarras [1893] 1 Q.B. 422,* 25
- C. A. Robinson v. Geisel [1894] 2 Q.B. 685,*
- Κουδουνάρης και Άλλοι ν. Γενικού Έφορου Εκλογών και Άλλων (1991) 1 Α.Α.Δ. 1000,* 30
- Graham Thomas Peece ν. "Εστία" Ανώνυμος Ασφαλιστική και Αντασφαλιστική Εταιρεία (1990) 1 Α.Α.Δ. 695,*
- Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων, Αναφορά Αρ. 4/90, ημερ. 16.11.1990,* 35
- Hussein Ramadan and Electricity Authority of Cyprus and Another 1 RSCC 49,*
- Republic (Council of Ministers) v. Christakis Vassiliades (1976) 3 C.L.R. 82,* 40
- Αθηνής ν. Δημοκρατίας (1989) 2 Α.Α.Δ. 71,*
- Δημοκρατία ν. Ηρακλέους (Αρ. 1) (1994) 2 Α.Α.Δ. 213,*

Δημοκρατία και Άλλοι ν. Γιάλλουρου και Άλλης (1995) 3 Α.Α.Δ. 363,

Geelong Harbor Trust Commissioners v. Gibbs Bright and Co.,
[1974] 2 W.L.R. 507,

5

Jones v. Secretary of State for Social Services [1972] 1 All E.R. 145,

Linkletter v. Walker 14 L ed 2d 601,

10

Mapp v. Ohio 6 L ed 2d,

Desist v. United States 22 L ed 2d 248,

Cipriano v. City of Houma 23L ed 2d 647,

15

City of Phoenix v. Kolodjiejski 26 L ed 2d 523,

Republic v. Demetriades (1977) 3 C.L.R. 213,

20

Pavlidis v. Republic (1967) 3 C.L.R. 217,

Theodorides and Others v. Plousiou (1976) 3 C.L.R. 319,

Panayides v. Republic (1966) 3 C.L.R. 107,

25

The Attorney-General v. Imbrahim and Others (1964) C.L.R. 195,

Τουβλοποιεία Παλαικύθρου ΓΙΓΑΣ ΛΤΔ ν. Μαρούλας Πολυδώρου
Ουστά (Αρ. 1) (1994) 1 Α.Α.Δ. 109.

30

Αιτήσεις.

Αιτήσεις σε Εκλογική Αίτηση με τις οποίες οι αιτητές οι
οποίοι είναι βουλευτές ζητούν να τους παρασχεθεί η ευκαιρία
να εμφανιστούν και να προβάλουν τις θέσεις τους ως προς τα
επίδικα θέματα της εκλογικής αίτησης.

35

Τ. Παπαδόπουλος και Ν. Παπαευσταθίου, για τους Αιτητές
στην αίτηση ημερομηνίας 19/9/95.

40

Π. Δημητρίου, για τους Αιτητές στην αίτηση ημερομηνίας
5/10/95.

Χρ. Κληρίδης, για τον Αιτητή στην κυρίως Αίτηση.

Ε. Ευσταθίου, για τους Καθ' ων η Αίτηση 1.

Α. Μαρκίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, Π. Πολυβίου και Γ. Φράγκου (κα), Ανώτερος Δικηγόρος της Δημοκρατίας, για τον Καθ' ου η αίτηση 2.

5

Ν. Ιωάννου (κα) για Γ. Αγαπίου, για τον Καθ' ου η αίτηση 3.

Π. Δημητρίου, για τους Καθ' ων η αίτηση 4.

10

Καμιά εμφάνιση για τους Καθ' ων η αίτηση 5.

Γ. Μαυρογένης, Αιτητής, παρών.

Χρ. Κατσαμπάς, Καθ' ου η αίτηση 5, παρών.

15

Cur. adv. vult.

ΠΙΚΗΣ, Π.: Θα αποστούμε σ' αυτή την υπόθεση από την καθιερωμένη πρακτική και θα ανακοινώσουμε το αποτέλεσμα πριν την απαγγελία του σκεπτικού των αποφάσεων που θα εκδοθούν.

20

Διαφωνούντος του Δικαστή Αρτεμίδα, η αίτηση των τριών Βουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος απορρίπτεται. Οι λόγοι για τους οποίους απορρίπτεται δεν είναι ταυτόσημοι.

25

Η αίτηση των τριών Βουλευτών του Δημοκρατικού Συναγερμού απορρίπτεται ομόφωνα. Και πάλιν οι λόγοι για τους οποίους απορρίπτεται δεν είναι ταυτόσημοι.

30

Η πρώτη απόφαση η οποία θα δοθεί είναι εκείνη την οποία εγώ θα εκδώσω, με το σκεπτικό της οποίας είναι σύμφωνοι οι Δικαστές Δημητριάδης, Παπαδόπουλος, Χατζητσαγγάρης, Νικήτας και Αρτέμης.

35

Θα ακολουθήσει η απόφαση του Νικολάου, Δ., και στη συνέχεια η απόφαση του Κωνσταντινίδη, Δ., με την οποία συμφωνεί και ο Νικολαΐδης, Δ.

Τέλος, θα δοθεί η απόφαση μειοψηφίας του Δικαστή Αρτεμίδα.

40

ΠΙΚΗΣ, Π.: Το αντικείμενο της εκλογικής αίτησης είναι η εγκυρότητα της εκλογής του κ. Χρ. Κατσαμπά στο βουλευτικό αξίωμα. Η αίτηση υποβλήθηκε στο Ανώτατο Δικαστήριο και

εξετάστηκε στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του ως το προβλεπόμενο από το το Σύνταγμα Εκλογοδικείο.

5 Η δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου καθορίζεται από τα Άρθρα 85 και 145 του Συντάγματος και η ενάσκησή της ρυθμίζεται από εκλογικό νόμο (ο οποίος θεσπίζεται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων), όπως ρητά προβλέπει το Άρθρο 145 του Συντάγματος. Η δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου επεκτείνεται στην εκδίκαση
10 κάθε ένστασης που εγείρεται στην εκλογή των Αξιωματούχων της Πολιτείας που καθορίζονται στο Άρθρο 145 - τον Προέδρο και Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας και τα μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων και των Κοινοτικών Συνελεύσεων.

15 Η ακρόαση της ένστασης στην εκλογή του κ. Κατσαμπά, η οποία υποβλήθηκε βάσει του περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων, Νόμου του 1979 (Ν. 72/79), (ο “νόμος”), και του περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων (Εκλογικάί Αιτήσεις) Διαδικαστικού Κανονισμού του 1981, (ο “Διαδικαστικός Κανονισμός”), αποπερατώθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου, 20 1995, και η απόφαση του Δικαστηρίου επιφυλάχθηκε. Σε μεταγενέστερο στάδιο υποβλήθηκαν διαδοχικά δύο αιτήσεις· η πρώτη από τρεις Βουλευτές του Δημοκρατικού Κόμματος και η δεύτερη από τρεις Βουλευτές του Δημοκρατικού Συναγερμού, με τις οποίες εξαιτούνται όπως τους επιτραπεί να παρέμβουν στη διαδικασία και να εμφανιστούν, ώστε να ακουστούν στα επίμαχα ζητήματα. Η αίτηση των Βουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος
25 υποβλήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου, 1995, και εκείνη των Βουλευτών του Δημοκρατικού Συναγερμού στις 5 Οκτωβρίου, 1995.

30 Οι αιτήσεις θεμελιώνονται στο νόμο, στο Διαδικαστικό Κανονισμό (Κ.22 και Κ.25), στο Διαδικαστικό Κανονισμό του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962 (Κ.10, Κ.17, Κ.18 και Κ.19), στους Θεσμούς Πολιτικής Δικονομίας (Δ.9, θ.1 και θ.10, και Δ.48), καθώς και στο Άρθρο 30 του Συντάγματος.

35 Ο επηρεασμός της βουλευτικής τους ιδιότητας και των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτή συνιστά το βάθος στο οποίο οι αιτητές θεμελιώνουν το αίτημα να τους παρασχεθεί η ευκαιρία να εμφανιστούν και να προβάλουν τις θέσεις τους ως προς
40 τα επίδικα θέματα της εκλογικής αίτησης. Απέδωσαν την καθυστέρηση στην υποβολή του αιτήματός τους στο γεγονός ότι δε συνειδητοποιήσαν εξ αρχής τις συνέπειες που μπορεί να έχει η απόφαση του Δικαστηρίου στο βουλευτικό τους αξίωμα και ζήτησαν την επιείκεια του Δικαστηρίου στο θέμα αυτό.

Ο κ. Παπαδόπουλος υπέβαλε ότι ο Κ.17 του Διαδικαστικού Κανονισμού του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962 παρέχει ευρεία διακριτική ευχέρεια στο δικαστήριο να παράσχει οποιαδήποτε θεραπεία την οποία απαιτεί η δικαιοσύνη. Είναι, επομένως, ενδεχόμενο το Δικαστήριο, κατά την έκδοση της απόφασής του στην παρούσα εκλογική αίτηση, να αποκηρύξει, εκτός από την εκλογή του κ. Κατσαμπά, και την εκλογή των αιτητών, οι οποίοι εξελέγησαν στο βουλευτικό αξίωμα βάσει της ίδιας νομοθεσίας, δηλαδή των σχετικών διατάξεων του περί Πληρώσεως Κενωθείσης Βουλευτικής Έδρας Νόμου του 1986 (Ν. 95/86), ή να καταστήσει αναπόφευκτη την κένωση των βουλευτικών εδρών που κατέχουν. Υπέβαλε ότι οι αιτητές νομιμοποιούνται να παρέμβουν για την προστασία ιδίου συμφέροντος, σύμφωνα με την καθιερωμένη αρχή της διοικητικής δικαιοσύνης, η οποία αναγνωρίζει δικαίωμα σε επηρεαζόμενο πρόσωπο να παρέμβει στη διαδικασία ως ενδιαφερόμενο μέρος και να ακουστεί κατά την αναθεώρηση απόφασης που τον επηρεάζει, βάσει του Άρθρου 146.1 του Συντάγματος. (Έγινε αναφορά στα Πορίσματα Νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας (1929-1959) στο Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Δεύτερη Έκδοση, του Π. Δαγτόγλου, σελ. 269-275· και στη *Vorkas and Others v. Republic* (1984) 3 C.L.R. 87.) Κατ' ανάλογο τρόπο, πρέπει να επιτραπεί, εισηγήθηκε, και στους αιτητές να παρέμβουν, εφόσον και σ' αυτή την υπόθεση εξετάζεται απόφαση που τους αφορά και άπτεται των συμφερόντων τους. Άλλωστε, ο Διαδικαστικός Κανονισμός του 1962 διαγράφει το ίδιο δικονομικό πλαίσιο για την εξέταση τόσο προσφυγών όσο και εκλογικών αιτήσεων.

Δυνατή είναι, επίσης, η παροχή ευκαιρίας στους αιτητές να ακουστούν ως φίλοι του δικαστηρίου (*amicus curiae*) (εισηγήθηκε ο κ. Παπαδόπουλος), σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν το θεσμό αυτό, όπως διατυπώνονται στη *Theodossiadou and Others v. Republic* (1985) 3 C.L.R. 178. Η συνέναυσή τους ως διαδίκων, βάσει της Δ.9, θ.10, των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας, είναι, όπως αναγνώρισε ο κ. Παπαδόπουλος, δυσχερέστερο εγχείρημα, παρόλο που δεν πρέπει να αποκλειστεί ολοσχερώς το ενδεχόμενο διακρίσεως των αιτητών και βάσει αυτής της θεσμικής διάταξης.

Τέλος, πιθανολόγησε και το ενδεχόμενο προσβολής, σε μελλοντικό χρόνο, της βουλευτικής υπόστασης των αιτητών μέσω του προνομιακού εντάλματος *quo warranto*, το οποίο καθιστά δυνατή, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, τη διερεύνηση του βάθρου στο οποίο εδράζεται η κατοχή δημόσιου αξιώματος, προς το σκοπό καθαίρεσης του κατόχου, εφόσο διαπιστωθεί ότι κατέλαβε το αξίωμα χωρίς δικαίικο έρεισμα.

Ο κ. Δημητρίου υιοθέτησε την επιχειρηματολογία του κ. Παπαδόπουλου. Ήταν, όμως, πιο επιφυλακτικός ως προς το ενδεχόμενο επηρεασμού των δικαιωμάτων των αιτητών από το αποτέλεσμα της εκλογικής αίτησης. Θα έχει, όμως, υποστήριξε, πολιτικές επιπτώσεις για τους αιτητές η ακύρωση της εκλογής του κ. Κατσαμπιά, γεγονός που μπορεί να επιμετρήσει υπέρ του αιτήματός τους για παρέμβαση. Η σύγχρονη τάση στο διοικητικό δίκαιο, επεσήμανε, ευνοεί τη διεύρυνση του δικαιώματος παρέμβασης, γεγονός που δεν πρέπει να παραγνωρισθεί, όπως εισηγήθηκε, στην αξιολόγηση του αιτήματος των Βουλευτών να ακουστούν. (Έγινε αναφορά στο "Δίκαιον των Διοικητικών Διαφορών" - Στασινόπουλου, Τέταρτη Έκδοση, 1980, σελ. 245: "Αίτησις Ακυρώσεως" - Τσάτσου, σελ. 379: "Πολιτική Δικονομία" - Κωνσταντίνου Μπέη, Τόμος Α, σελ. 438, σελ. 439.)

Ο Γενικός Εισαγγελέας, εκ μέρους του Εφόρου Εκλογής, ο κ. Ευσταθίου, εκ μέρους της Βουλής των Αντιπροσώπων, υποστήριξαν ότι, εκτός από τους λόγους που προβλήθηκαν από τους δικηγόρους των έξι Βουλευτών, αυτή τούτη η σπουδαιότητα του θέματος που εξετάζεται, σε συσχετισμό με τις προεκτάσεις της απόφασης που μπορεί να εκδοθεί, αποτελεί ανεξάρτητο αυτοτελή λόγο που νομιμοποιεί την παρέμβασή τους. Ο δικηγόρος του κ. Κατσαμπιά, επίσης, συναινεί στο αίτημα των έξι Βουλευτών για όμοιους λόγους.

Ο κ. Κληρίδης υπέβαλε ότι η άσκηση της δικαιοδοσίας Εκλογοδικείου διέπεται αποκλειστικά από το Διαδικαστικό Κανονισμό, ο οποίος καθορίζει τους διαδικίους και προσδιορίζει επακριβώς το αντικείμενο της διαδικασίας, καθώς και τις θεραπείες που μπορεί να χορηγηθούν. Η παρέμβαση ενδιαφερομένου προσώπου ως φίλου του δικαστηρίου είναι απαράδεκτη, όπως προκύπτει από τη *Theodossiadou*, ενώ η πιθανολόγηση αμφισβήτησης της βουλευτικής ιδιότητας των αιτητών, μέσω του προνομιακού εντάλματος *quo warranto*, στερείται νομικού ερείσματος. Η συνένωση των αιτητών ως διαδίκων, βάσει της Δ.9, θ.10, των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας, αποκλείεται, ενόψει του πλαισίου που διέπει την εφαρμογή τους, όπως διαγράφεται από σειρά Αγγλικών αποφάσεων, ερμηνευτικών του αντίστοιχου Αγγλικού Θεσμού που αποτέλεσε το πρότυπο για τον Κυπριακό Δικονομικό Κανόνα (Ord. 16, r.11, των παλαιών Θεσμών του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αγγλίας).

Εξετάσαμε κάθε πτυχή των εγερθέντων θεμάτων, χωρίς να παραγνωρίζουμε το νομικό υπόβαθρο της εκλογικής ένστασης που υποβλήθηκε από τον κ. Μαυρογένη, που έγκειται στην ανατροπή της απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην

Angelides v. Peta and Others (1988) 1 C.L.R. 173, στην οποία ο νόμος, βάσει του οποίου ο κ. Κατσαμπάς αναδείχθηκε στο βουλευτικό αξίωμα, κρίθηκε ότι δεν προσκρούει στις διατάξεις του Άρθρου 66.2 του Συντάγματος, οι οποίες διέπουν την πλήρωση κενωθείσας βουλευτικής έδρας μέσω της διεξαγωγής συμπληρωματικής εκλογής.

5

Κρίνουμε ότι:-

1. Η ένσταση κατά της εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα ανάγεται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου - (βλ. Άρθρα 85 και 145 του Συντάγματος). Η δικαιοδοσία Εκλογοδικείου, η οποία παρέχεται στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, περιήλθε στο Ανώτατο Δικαστήριο βάσει του Άρθρου 9 του περί Απονομής της Δικαιοσύνης (Ποικίλαι Διατάξεις) Νόμου του 1964 (Ν. 33/64). Η δικαιοδοσία Εκλογοδικείου ασκείται σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο (Άρθρο 145). Το Σύνταγμα αφήνει τη θεσμοθέτηση της άσκησης της εξουσίας Εκλογοδικείου στη Νομοθετική Εξουσία. Η άσκηση της δικαιοδοσίας Εκλογοδικείου διέπεται αποκλειστικά από τον εκλογικό νόμο, όπως ορίζει το Σύνταγμα.

10

15

20

Ο περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων, Νόμος του 1979 (όπως τροποποιήθηκε) συνιστά εκλογικό νόμο, ο οποίος εντάσσεται στο πλαίσιο του Άρθρου 145. Ο νόμος προβλέπει την υποβολή ένστασης στην εκλογή προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα μέσω της υποβολής εκλογικής αίτησης. Το Άρθρο 57 του νόμου ορίζει ότι η διαδικασία που ακολουθείται προβλέπεται σε Διαδικαστικό Κανονισμό, ο οποίος, εξ ορισμού, εκδίδεται από το Ανώτατο Δικαστήριο (βλ. Άρθρο 17 του Ν. 33/64 και Άρθρο 135 του Συντάγματος). Ο περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων (Εκλογικαί Αιτήσεις) Διαδικαστικός Κανονισμός του 1981 συνταυτίζει το Διαδικαστικό Κανονισμό με τον εκλογικό νόμο, η θέσπιση του οποίου ανάγεται στο Άρθρο 145 του Συντάγματος. Η δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου ασκείται, όπως ορίζεται στο Άρθρο 57(1) του νόμου: "συμφώνως προς τον εκάστοτε ισχύοντα Διαδικαστικόν Κανονισμόν".

25

30

35

40

Ο Διαδικαστικός Κανονισμός συνιστά το δικονομικό κανόνα, ο οποίος διέπει την άσκηση της δικαιοδοσίας Εκλογοδικείου - (βλ. *Γεωργιάδης v. Χάσιου και Άλλων* (1991) 1 Α.Α.Δ. 1136).

5 Ο Διαδικαστικός Κανονισμός δεν κάμνει πρόνοια για την παρέμβαση ή τη συνένωση τρίτου προσώπου άμεσα επηρεαζομένου από την εκλογική αίτηση ως διαδίκου· συνεπώς, ισχύει η ρύθμιση που προβλέπει ο περί Πολιτικής Δικονομίας Διαδικαστικός Κανονισμός, σύμφωνα με τον Κ.25 του Διαδικαστικού Κανονισμού. Ο κανονισμός αυτός ενσωματώνει τους Θεσμούς Πολιτικής Δικονομίας και καθιστά τις πρόνοιές τους εφαρμοστέες σε θέματα που δεν καλύπτονται από το Διαδικαστικό Κανονισμό. Η Δ.9, θ.10, των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας παρέχει εξουσία για την έκδοση διαταγής για τη συνένωση προσώπου ως διαδίκου, εφόσον η παρουσία του κρίνεται αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του δικαστηρίου. Η Δ.9, θ.10, είναι προσαρμοσμένη στις διατάξεις της Οrd. 16, r.11, των παλαιών Θεσμών του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αγγλίας. Όπως προκύπτει από την Αγγλική νομολογία, αποκαλυπτική της ερμηνείας των αντίστοιχων Αγγλικών δικονομικών διατάξεων, σκοπός του διαδικαστικού αυτού κανόνα είναι να καταστήσει δυνατή τη συνένωση μη διαδίκου ως διαδίκου, χάριν της διεξοδικής επίλυσης παντός εγειρομένου θέματος - (Βλ. White Book, 1958, σελ. 345· **Kendall v. Hamilton**, 4 App. Cas. 504· **Wilson v. Balcarres**, [1893] 1 Q.B. 422, C.A.· **Robinson v. Geisel** [1894] 2 Q.B. 685).

25 Η συνένωση συναρτάται άμεσα με τη θεραπεία η οποία επιδιώκεται, καθώς και τη θεραπεία η οποία μπορεί να χορηγηθεί. Στην περίπτωση εκλογικής ένστασης, η θεραπεία που μπορεί να παρασχεθεί προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα και είναι η ακύρωση της εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα, του οποίου η εκλογή προσβάλλεται στην εκλογική αίτηση. Το αντικείμενο της εκλογικής αίτησης δεν μπορεί να είναι άλλο από την εγκυρότητα της εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα. Αυτό βεβαιώνεται και από την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, στην άσκηση της δικαιοδοσίας Εκλογοδικείου, στην **Κουδουνάρης και Άλλοι ν. Γενικού Έφορου Εκλογών και Άλλων** (1991) 1 Α.Α.Δ. 1000· αποφασίστηκε ότι τα επίδικα θέματα εκλογικής αίτησης περιορίζονται σε εκείνα τα οποία αφορούν την εκλογή προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα, η οποία αμφισβητείται. Επομένως, στο βαθμό που η εκλογική αίτηση στρεφόταν, σ' εκείνη την υπόθεση, εναντίον της Βουλής των Αντιπροσώπων και του Γενικού Εισαγγελέα, ως διαδίκων, διαγράφηκε. Η θέση αυτή συνάδει με τη γενική αρχή ότι μόνο πρόσωπα άμεσα αναμειγμένα στη διαφορά έχουν λόγο στη δίκη για την επίλυσή της. Σπουδαία

όσο και αν είναι τα θέματα που εξετάζονται, δε διευρύνουν το πλαίσιο ούτε επεκτείνουν το πεδίο της δίκης.

2. Ούτε η θεραπεία την οποία επιδιώκει ο αιτητής, η οποία εξαντλεί τις θεραπείες που θα μπορούσαν να παρασχεθούν από το Εκλογοδικείο, επηρεάζει ή θα μπορούσε να επηρεάσει τη θέση ή τα δικαιώματα άλλου μέλους της Βουλής των Αντιπροσώπων. Και αν κρινόταν, αντίθετα με την απόφασή μας, ότι ισχύει ο Διαδικαστικός Κανονισμός του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962, το αποτέλεσμα δε θα ήταν διαφορετικό. 5 10

Η εξουσία η οποία παρέχεται από τον Κ.17 του Διαδικαστικού Κανονισμού του 1962 για την έκδοση οποιασδήποτε διαταγής, την οποία επιβάλλει η δικαιοσύνη, δε διευρύνει τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου, ούτε προεκτείνει τις θεραπείες οι οποίες μπορούν να παρασχεθούν και οι οποίες, στην περίπτωση του Εκλογοδικείου, καθορίζονται στο ίδιο το Σύνταγμα. Και στο πεδίο της αναθεωρητικής δικαιοδοσίας, στο οποίο τυγχάνει εφαρμογής ο Διαδικαστικός Κανονισμός του 1962, οι θεραπείες που μπορεί να παρασχεθούν καθορίζονται και πάλιν στο Σύνταγμα, σ' εκείνη την περίπτωση στο Άρθρο 146.4. Διαταγή η οποία μπορεί να εκδοθεί βάσει του Κ.17 συναρτάται με το αντικείμενο της δίκης, τις θεραπείες που επιδιώκονται, καθώς και εκείνες που μπορεί να χορηγηθούν βάσει του Συντάγματος ή δικαιοδοτικού νόμου αν δεν καθορίζονται στο Σύνταγμα. Πρέπει, επίσης, να επισημάνουμε ότι και ο Διαδικαστικός Κανονισμός του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962 υιοθετεί, τηρουμένων των αναλογιών που αντανάκλουν τις ιδιαιτερότητες της αναθεωρητικής δικαιοδοσίας, τους Θεσμούς Πολιτικής Δικονομίας ως την εφεδρεία της δικονομίας που εγκαθιδρύει (Κ.18). 15 20 25 30

3. Η δυνατότητα εμφάνισης μη διαδίκου, υπό την ιδιότητα του φίλου του δικαστηρίου (*amicus curiae*), περιορίζεται, ανεξάρτητα από το ακριβές πλαίσιο της δικαιοδοσίας, σε τρίτο πρόσωπο το οποίο, λόγω της απόστασης που το χωρίζει από τα επίδικα θέματα, αφενός, και της θέσης που κατέχει, όπως ο Γενικός Εισαγγελέας, αφετέρου, είναι επιθυμητό ν' ακουστεί και να εκφέρει τις απόψεις του στα επίδικα θέματα, ορώμενα από τη σκοπιά του δημοσίου. 35 40

Όπως υποδεικνύεται στη *Theodossiadou*, ενδιαφερόμενο πρόσωπο στην έκβαση της υπόθεσης δεν μπορεί ποτέ να

ακουστεί υπό την ιδιότητα του φίλου του δικαστηρίου. (Η Theodossiadou υιοθετήθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο στην *Graham Thomas Peece ν. “ΕΣΤΙΑ” Ανώνυμος Ασφαλιστική & Αντασφαλιστική Εταιρεία* (1990) 1 Α.Α.Δ. 695) και στην *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων* (Αναφορά Αρ. 4/90 - ενδιάμεση απόφαση - 16/11/1990, (Ολομέλεια).)

5

4. Η πιθανολόγηση ότι είναι ενδεχόμενο η απόφαση η οποία θα εκδοθεί να ανοίξει το δρόμο για την αμφισβήτηση, μέσω του προνομιακού εντάλματος quo warranto, και της δικής τους εκλογής ή παραμονής στο βουλευτικό αξίωμα φαίνεται αδικαιολόγητη, ενόψει της αποκλειστικής αρμοδιότητας του Εκλογοδικείου να επιλαμβάνεται κάθε θέματος που άπτεται της εκλογής και παραμονής ατόμου στο βουλευτικό αξίωμα, αφενός, και του αποκλεισμού από τις αρμοδιότητες του Ανωτάτου Δικαστηρίου (High Court), στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγεται και η έκδοση ενταλμάτων τύπου quo warranto, θεμάτων που ανάγονται στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, αφετέρου. (Σχετική είναι η απόφαση στη *Hussein Ramadan and Electricity Authority of Cyprus and Another* 1 R.S.C.C. 49. Ως προς τις αρμοδιότητες του Ανωτάτου Δικαστηρίου και το πλαίσιο άσκησης των δικαιοδοσιών του, βλέπε, μεταξύ άλλων, *Republic (Council of Ministers) ν. Christakis Vassiliades* (1967) 3 C.L.R. 82· *Αθηνής ν. Δημοκρατίας* (1989) 2 Α.Α.Δ. 71.). Δε θα εξετάσουμε, όμως, το ζήτημα εξαντλητικά, ούτε θα δώσουμε τελική απάντηση, γιατί η βουλευτική ιδιότητα των αιτητών δεν αποτελεί επίδικο θέμα της παρούσας εκλογικής αίτησης.

10

15

20

25

30

Το δικαίωμα ακροάσεως σε εκλογική αίτηση, όπως και σε κάθε άλλη δικαστική υπόθεση, προσδιορίζεται από τα επίδικα θέματα και έχει ως άξονα τον επηρεασμό προσώπου από την απόφαση η οποία είναι νομικά εφικτό να εκδοθεί στην υπόθεση. Στην προκείμενη εκλογική αίτηση, τα δικαιώματα των αιτητών να παραμείνουν στο βουλευτικό αξίωμα δεν είναι υπό κρίση, ούτε υφίσταται το ενδεχόμενο να θιγούν από οποιαδήποτε απόφαση η οποία θα μπορούσε να εκδοθεί.

35

40

Ο επηρεασμός ο οποίος μπορεί να προκύψει και τον οποίο οι αιτητές επικαλούνται για τη νομιμοποίηση της εμφάνισής τους σ' αυτή τη διαδικασία, δε συναρτάται με απόφαση η οποία είναι δυνατό να εκδοθεί, αλλά με την αρχή δικαίου η οποία είναι ενδεχόμενο να υποστηλώσει την απόφαση του Δι-

καστηρίου. Δεν επικαλούνται επηρεασμό των δικαιωμάτων τους από αυτή τούτη την απόφαση, αλλά από το σκεπτικό της. Τέτοιο δικαίωμα δεν τους παρέχεται. Αν το δικαίωμα ακροάσεως προσώπου σε δικαστική υπόθεση συναρτάτο με τις αρχές δικαίου που εξετάζονται ή είναι υπό συζήτηση σε υπόθεση, θα ήταν παραδεκτή η εμφάνιση οποιουδήποτε τρίτου, ανάλογα με τον πιθανό επηρεασμό των δικαιωμάτων του σε άγνωστο χρόνο στο μέλλον από την αρχή δικαίου, η οποία θα μπορούσε να υιοθετηθεί. Το δικαίωμα ακροάσεως σχετίζεται και ταυτίζεται με την απόφαση του δικαστηρίου και όχι με την αιτιολόγησή της, δηλαδή την αρχή στην οποία μπορεί να θεμελιωθεί η απόφαση. Δεν είναι το συμφέρον στη διαπίστωση του δικαίου και των αρχών του μέσω της νομολογίας που παρέχει δικαίωμα εμφάνισης σε δικαστική υπόθεση, αλλά ο επηρεασμός των δικαιωμάτων του επικαλούμενου δικαίωμα εμφάνισης από το αποτέλεσμα της απόφασης. Στο δικαιοκώ μας σύστημα, το δικαστικό προηγούμενο οικοδομείται από υπόθεση σε υπόθεση, όπως ειπώθηκε χαρακτηριστικά στη **Δημοκρατία ν. Ηρακλέους (Αρ. 1)** (1994) 2 Α.Α.Δ. 213:-

“Ως προς την εξέλιξη της νομολογίας, πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή οικοδομείται από υπόθεση σε υπόθεση και ότι ο λόγος (ratio) της κάθε απόφασης συναρτάται με την αρχή δικαίου που προκύπτει από τη λύση του επίδικου θέματος.”

Είναι η δυναμική της διαφοράς και ο συσχετισμός της με τις αρχές δικαίου που επενεργούν στην επίλυσή της που προσδιορίζει το λόγο της απόφασης. Είναι γι’ αυτό που παρατηρήσεις του δικαστηρίου ως προς το περιεχόμενο του δικαίου όχι απαραίτητες για τη λύση της διαφοράς (obiter dicta) δε συνιστούν μέρος του λόγου της απόφασης και, συνεπώς, δε δημιουργούν νομολογιακή δέσμευση.

Η εκλογή των αιτητών και η ανάδειξή τους στο βουλευτικό αξίωμα δεν είναι υπό κρίση σ’ αυτή την υπόθεση, ούτε είναι ενδεχόμενο να επηρεαστεί από την απόφαση η οποία θα εκδοθεί. Εάν προσβληθεί μελλοντικά σε οποιαδήποτε διαδικασία, οι αιτητές θα έχουν, αναμφίβολα, το δικαίωμα να υπερασπίσουν τα δικαιώματά τους.

Είναι για τους πιο πάνω λόγους που η πιθανότητα αμφισβήτησης του βουλευτικού αξιώματος των αιτητών σε μελλοντική διαδικασία για την έκδοση εντάλματος quo warranto δεν τους παρέχει το δικαίωμα να ακουστούν, εφό-

σο δεν υφίσταται δυνατότητα επηρεασμού των δικαιωμάτων τους από το αποτέλεσμα της απόφασης.

- 5 5. Το δικαίωμα του ατόμου να ακουστεί σε διαδικασία που αφορά τα δικαιώματά του πηγάζει από τους κανόνες της φυσικής δικαιοσύνης. Κανένας δικονομικός κανόνας δεν μπορεί να το αποκλείσει. Το δικαίωμα προσώπου ν' ακουστεί σε υπόθεση που άπτεται των δικαιωμάτων του είναι συνυφασμένο με την πεμπτουσία της δικαιοσύνης. Δικαίωμα ακροάσεως κατοχυρώνεται σε κάθε υπόθεση που τα δικαιώματα του ατόμου είναι υπό διάγνωση (Άρθρο 30.2 του Συντάγματος). Στην προκειμένη υπόθεση, τα δικαιώματα των αιτητών δεν είναι υπό διάγνωση, ούτε είναι δυνατό να επηρεαστούν από την απόφαση που θα εκδοθεί. Ο επηρεασμός δικαιώματος από την ίδια την απόφαση είναι το κριτήριο το οποίο οριοθετεί το δικαίωμα ακροάσεως στη δίκη (οι δικονομικοί κανόνες ρυθμίζουν την άσκησή του). Δικαίωμα εμφάνισης ή παρέμβασης σε δίκη που δεν αφορά τα δικαιώματά του, δεν παρέχεται σε κανένα πρόσωπο, ζωνρό όσο και αν είναι το ενδιαφέρον του για την έκβασή της.
- 10
- 15
- 20

25 Τα δικαιώματα των αιτητών να παραμείνουν στο βουλευτικό αξίωμα δεν τελούν υπό διάγνωση στην παρούσα διαδικασία, δεν αποτελούν αντικείμενο της δίκης, ούτε είναι ενδεχόμενο να θιγούν από απόφαση η οποία μπορεί να εκδοθεί. Το επίδικο θέμα της παρούσας διαδικασίας είναι αποκλειστικά η εγκυρότητα της εκλογής και ανάδειξης στο βουλευτικό αξίωμά του κ. Χρ. Κατσαμπά.

30 Οι αιτήσεις απορρίπτονται.

35 ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Δ.: Συμφωνώ με την απόφαση της πλειονότητας τόσο ως προς την έλλειψη δικονομικού ερείσματος για παρέμβαση των έξι βουλευτών στην Εκλογική Αίτηση, όσο και ως προς την έλλειψη δυνατότητας να μετάσχουν εν προκειμένω ως φίλοι του δικαστηρίου (*amici curiae*).

40 Η δική μου όμως κατάληξη αναφορικά με το κατά πόσο υπάρχει ή όχι ενδεχόμενο να επηρεαστούν είναι διαφορετική. Το ενδεχόμενο αυτό, αποτελεί βασικό άξονα και στις δύο αιτήσεις. Και καλεί, ως εκ τούτου, για δικαστική απόφαση. Χωρίς βέβαια να παραγνωρίζεται η εξής διάσταση. Ότι ενώ ο συνήγορος των βουλευτών στην πρώτη αίτηση υπογράμμισε την ανησυχία

για επηρεασμό από νομικής άποψης, ο συνήγορος των βουλευτών στη δεύτερη αίτηση, ο οποίος δεν φάνηκε να συμμερίζεται αυτή την ανησυχία, έδωσε έμφαση στον επηρεασμό από πολιτικής άποψης που, καθώς εισηγήθηκε, επίσης ενέχει σημασία. Θα ασχοληθώ με το πρώτο είδος επηρεασμού η κατάληξη στο οποίο υπερακοντίζει το δεύτερο. 5

Έχω τη γνώμη ότι τυχόν ανατροπή (overruling) της απόφασης στην υπόθεση *Angelides v. Petas and Others* (1988) 1 C.L.R. 173, μπορεί να επιδράσει νομικώς έτσι ώστε να οδηγήσει ενδεχομένως, με κατάλληλη διαδικασία, σε αναίρεση του δικαιώματος των εν λόγω βουλευτών να κατέχουν τις αντίστοιχες έδρες τους. Ωστόσο, καθώς θα εξηγήσω, τέτοια επίδραση, με τον τρόπο που κατά την άποψή μου μπορεί να προκύψει, δεν τους παρέχει δικαίωμα να ακουστούν. 10 15

Την κατάληξή μου περί ενδεχόμενης επίδρασης την τοποθετώ σε ό,τι θεωρώ ως τα βασικά γνωρίσματα του Κυπριακού νομικού συστήματος όπως είναι σήμερα. Και προκύπτει από την εξέταση εν τέλει του κατά πόσο, σε περίπτωση ανατροπής της απόφασης στην *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), δικαιοδοσία για εξέταση θέματος νομιμότητας της κατοχής των βουλευτικών εδρών θα είχε το πρώην Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, ή το πρώην Ανώτατο Δικαστήριο δεδομένου ότι, παρά τη συνένωση των δύο δικαστηρίων με τον περί της Απονομής της Δικαιοσύνης (Ποικίλαι Διατάξεις) Νόμο (Ν. 33/64), οι δικαιοδοσίες, με μια μόνο εξαίρεση, ήτοι, εκείνη του Άρθρου 144.1, παραμένουν ξεχωριστές. 20 25

Ξεκινώ από το δόγμα - όπως συνήθως αποκαλείται - της δεσμευτικότητας των αποφάσεων Ανωτάτων Δικαστηρίων σε ό,τι αφορά τον λόγο τους. Το δόγμα προέκυψε από την αναγνώριση στην Αγγλία, κατά τον 19ο αιώνα, της αναγκαιότητας για εμπέδωση της βασικής αρχής, ότι το δίκαιο πρέπει, όσο είναι δυνατό, να διέπεται από βεβαιότητα. Τα κατώτερα δικαστήρια δεσμεύονται απόλυτα από τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου, αλλά για το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο η δεσμευτικότητα δεν είναι ίσως παρά μόνο αποτέλεσμα χάραξης γενικότερης πολιτικής η οποία, όπως διαμορφώθηκε τόσο στην Κύπρο όσο και σε άλλες δικαιοδοσίες που προέρχονται από το Αγγλικό σύστημα, επιτρέπει εξαιρέσεις. Αυτές δεν είναι του παρόντος. Το δόγμα της δεσμευτικότητας δικαστικών αποφάσεων συνδέεται, κατά μια άποψη, με την υπόσταση που ενέχουν οι δικαστικές αποφάσεις. Με 30 35 40

5 την επικράτηση του δόγματος της δεσμευτικότητας, εμπεδώθηκε η αναγνώριση ότι η κάθε δεσμευτική απόφαση δημιουργεί αφ' εαυτής δίκαιο, αποτελώντας έτσι πηγή δικαίου. Αυτή την υπόσταση της δικαστικής απόφασης τη διακηρύξαμε και πρόσφατα στις συνενωμένες εφέσεις **Δημοκρατία v. Γιάλλουρου και Άλλης** (1995) 3 Α.Α.Δ. 363. Ο Άγγλος δικαστής Diplock, εκδίδοντας την απόφαση του Ανακτοσυμβουλίου (ακριβέστερα τη συμβουλή προς το Στέμμα) στην Αυστραλιανή υπόθεση **Geelong Harbor Trust Commissioners v. Gibbs Bright & Co.**, [1974] 2 W.L.R. 507, που αφορούσε την ερμηνεία νομοθετήματος σε σύστημα παρόμοιο με το δικό μας, ανέφερε σχετικά τα εξής (στη σελ. 513):

15 “... the power to state authoritatively what the words that Parliament has used mean for the purpose of applying them to particular circumstances necessarily involves a power in the courts to make law even though this be, in the phrase of Justice O. W. Holmes, but interstitially. When for the first time a court of final instance interprets a written law as bearing one of two or more possible meanings, as the High Court did in the Townsville case, the effect of the exercise of its interpretative role is to make law.”

25 Το δόγμα της δεσμευτικότητας είχε επίδραση διάχυτη σε ολόκληρο το σύστημα. Εφαρμόστηκε ομοίμορφα σε όλους τους τομείς: στον τομέα του κοινού δικαίου, της επιείκειας και στην ερμηνεία νομοθετημάτων. Η εφαρμογή του, προσέδωσε νέο νόημα στη συζήτηση αναφορικά με την προέλευση του κοινού δικαίου. Με αποκρίσεις που επενήργησαν επί της λειτουργίας του δόγματος.

30 Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία περί του κοινού δικαίου, οι δικαστικές αποφάσεις σε συγκεκριμένες υποθέσεις δεν ήταν παρά μόνο δηλωτικές των αρχών του, ήτοι, δεν εξέθεταν παρά μόνο ό,τι ίσχυε από καταβολής του, με δυνατότητα επεκτάσεων και εξειδικεύσεων μόνο σε ό,τι αφορούσε τη λειτουργία και την εφαρμογή αρχών υπό το φως των κοινωνικών εξελίξεων και της πείρας όσο και ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης. Αυτή η πρώτη θεωρία, όσο και αν ήταν εν πολλοίς πλασματική, θεμελίωσε και κληροδότησε την αρχή της αναδρομικότητας της ισχύος δικαστικών αποφάσεων. Εφόσον η δικαστική απόφαση δήλωνε τί ήταν πάντοτε το δίκαιο, μια μεταγενέστερη απόφαση που ανέτρεπε προηγούμενη επί του ίδιου θέματος, δήλωνε το πώς ήταν εξ αρχής το δίκαιο. Με αποτέλεσμα να προκύπτει εκ των υστέρων ότι το δίκαιο δεν ήταν ποτέ όπως είχε διακηρυχθεί με την προηγούμενη απόφαση. Και να ακολου-

θεί αναπόφευκτα ότι το κάθε τι που είχε γίνει στη βάση του προηγούμενου καθεστώτος, του διακηρυχθέντος με την ανατραπείσα απόφαση, κατέρρευε ως γενόμενο χωρίς εξουσιοδότηση δικαίου. Αυτή η αρχή της αναδρομικότητας συνεχίζει να ισχύει σε όλες τις δικαιοδοσίες που έχουν ως πρότυπο το Αγγλικό σύστημα, πλην στο βαθμό που υπήρξε συνειδητά παρέκκλιση. 5

Το τί επάγεται η αρχή της αναδρομικότητας δεν παρίσταται ανάγκη να το εξετάσω εξαντλητικά. Θα επιστημάνω μόνο το πώς έχει αντικρουστεί το δεδικασμένο (*res judicata*) για να τονίσω την ενδεχόμενη δραστικότητα της αναδρομικότητας. Και έπειτα θα σταθώ στην περίπτωση παραγραφής δικαιωμάτων. 10

Το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών, εφαρμόζοντας, σε αριθμό αποφάσεων του, την αρχή της αναδρομικότητας, έκρινε ότι ακόμα και δικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα στη βάση του νομικού καθεστώτος που ίσχυε πριν από την ανατροπή, καθίσταντο άκυρες εφόσον παρέμεναν πια χωρίς νομική ή συνταγματική θεμελίωση: βλ. για παράδειγμα τις υποθέσεις *Fay v. Noia* 9 L ed 2d 837 και *Reck v. Pate* 6 L ed 2d 948. Ωστόσο, στην Αγγλία στην υπόθεση *Jones v. Secretary of State for Social Services* [1972]1 All E.R. 145, ο δικαστής Simon, της Δικαστικής Επιτροπής της Βουλής των Λόρδων, εξέφρασε *obiter* αβεβαιότητα επί του προκειμένου (στη σελ. 197). Αυτή η πτυχή δεν εγείρεται εδώ και δεν είναι ανάγκη να τη συζητήσω. Πάντως - και αυτό είναι που ενδιαφέρει - εκεί όπου δεν μεσολάβησε δικαστική διάγνωση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, παρέχεται οπωσδήποτε δυνατότητα προώθησης των δικαιωμάτων που προκύπτουν αναδρομικά από την ανατροπή προηγούμενης απόφασης, εφόσον τα όποια δικαιώματα δεν έχουν ήδη παραγραφεί: βλ. την απόφαση στην *Geelong Harbor Trust Commissioners v. Gibbs Bright and Co.*, (ανωτέρω) στη σελ. 513 A-D. Για παραγραφέντα δικαιώματα, η πολιτική του δικαίου δεν φαίνεται να αναγνωρίζει δυνατότητα θεραπείας όσο και αν αυτό μπορεί να φανερώνει ασυνέπεια. Υπενθυμίζω όμως ότι το σύστημα δεν δομήθηκε επιστημονικά αλλά εμπειρικά. Η περίπτωση παραγραφής στην οποία αναφέρομαι ενέχει κρισιμότητα στην προκείμενη περίπτωση και θα επανέλθω για να εξηγήσω πώς διαγράφει την κατάληξη σε ό,τι αφορά το ενδεχόμενο επηρεασμού των εν λόγω βουλευτών. 15 20 25 30 35 40

Συνεχίζω επιστημαίνοντας ότι η υιοθέτηση της αρχής της αναδρομικότητας δεν αποτελεί απαραίτητη ή αναπόφευκτη εξέλιξη κατά τη χάραξη της πολιτικής του δικαίου από το Ανώτατο Δι-

5 καστήριο της κάθε χώρας που έχει ως πρότυπο το Αγγλικό σύστημα. Και τούτο διότι, σύμφωνα με άλλη νεότερη θεωρία περί του κοινού δικαίου, αμφισβητείται η εξ υπαρχής οντότητα του, τουλάχιστο ως συμπαγές σώμα δικαίου και εμφανίζεται ως κυ-
 10 ρίως δικαστικό δημιουργήμα διαμέσου δικαστικών αποφάσεων στη βάση της εκάστοτε αντίληψης ως προς το τί επέβαλλε το μέτρο στη διαμόρφωση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Δυνάμει αυτής της θεωρίας, ό,τι ίσχυε προηγουμένως ορθά εξέφραζε το δικαίο μέχρι που αυτό αντικαταστάθηκε με μεταγενέστερη ανα-
 15 τρεπτική απόφαση ως αποτέλεσμα δικαστικής δικαιοπλαστικής λειτουργίας. Η οποία εξέθετε πλέον το νέο ισχύον δικαίο. Το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών έκρινε, επικαλούμενο αυτή τη νεότερη θεωρία, ότι δεν συνέτρεχε λόγος - ή ακριβέστερα ότι δεν συνέτρεχε απαραίτητα λόγος - για πρόσδο-
 20 ση αναδρομικότητας στο δικαίο το οποίο διακήρυσσε μεταγενέστερη απόφαση η οποία ανέτρεπε προηγούμενη. Κατέληξε λοιπόν ότι διατηρεί τη δυνατότητα να επιλέγει είτε την αναδρομικότητα είτε τη μελλοντική ισχύ του δικαίου όπως αυτό τελευταία διακηρύχθηκε - ακόμα και χωρίς εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση - είτε και τα δύο με εξειδίκευση τομέων, ανάλογα με το πώς έκρινε σκόπιμο, λαμβανομένων υπόψη των αναγκών της όποιας συγκεκριμένης περίπτωσης.

25 Αυτή η δυνατότητα επιλογής συζητήθηκε εκτενώς στη *Lin kletter v. Walker* 14 L ed 2d 601 όπου η πλειονότητα αποφάσι-σε ότι τέτοια δυνατότητα προσφερόταν και σε σχέση με συνταγματικά θέματα: σε άλλα θέματα είχε ήδη κριθεί ότι υπήρχε. Λέ-χθηκαν αναφορικά με το θέμα τα εξής (στη σελ. 608):

30 “It is true that heretofore, without discussion, we have applied new constitutional rules to cases finalized before the promulgation of the rule. Petitioner contends that our method of resolving those prior cases demonstrates that an absolute rule of retroaction prevails in the area of constitutional adjudication.
 35 However we believe that the Constitution neither prohibits nor requires retrospective effect. As Justice Cardozo said, “We think the federal constitutional has no voice upon the subject.””

40 Το ζήτημα στη *Linkletter v. Walker* (ανωτέρω) ήταν το κα-τά πόσο θα ήταν ή όχι σκόπιμο να δοθεί στην απόφαση στη *Mapp v. Ohio* 6 L ed 2d, που αφορούσε θέμα αντισυνταγματι-κότητας, αναδρομική ισχύ. Το ίδιο πρόβλημα προέκυψε και στην *Desist v. United States* 22 L ed 2d 248 σε σχέση με την *Katz v. United States* 19 L ed 2d 576. Και στις δύο περιπτώ-

σεις, ενώ με την προηγούμενη απόφαση, που ήταν η ανατρεπτική, δεν είχε γίνει πρόνοια περί μη αναδρομικότητας, κρίθηκε ότι προσφερόταν τέτοια δυνατότητα ακόμα και εκ των υστέρων. Μεταγενέστερα όμως προτιμήθηκε ο εκ των προτέρων καθορισμός: βλ. *Cipriano v. City of Houma* 23 L ed 2d 647 και *City of Phoenix v. Kolodjiejski*, 26 L ed 2d 523. Συνοπτική αλλά χρησιμη συζήτηση του θέματος γίνεται στο σύγγραμμα "Introduction to Jurisprudence" του καθηγητή Lord Lloyd (4η έκδ. 1979) στη σελ. 856.

5

10

Πάντως, και αυτό είναι που πρέπει να υπογραμμιστεί, παρότι η εν λόγω αρχή της αναδρομικότητας και η δυνατότητα μελλοντικής ισχύος προέκυψαν από θεωρητικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις περί του κοινού δικαίου, εν τούτοις η εφαρμογή τους υπήρξε καθολική σε ολόκληρο το φάσμα του δικαίου. Μάλιστα, η αναζήτηση ερεισμάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες έγινε κυρίως σε σχέση με εξέταση όχι θεμάτων που αφορούσαν το κοινό δίκαιο αλλά τη συνταγματικότητα νομοθετημάτων. Η καθολικότητα στην εφαρμογή και η ως εκ τούτου εν τέλει αποσύνδεση της υπόστασης δικαστικών αποφάσεων και της δεσμευτικότητας από τα γενεσιουργά τους αίτια έχει ως *raison d'etre* τη σκοπιμότητα του δικαίου όπως τη χαράζει η εκάστοτε πολιτική του δικαστηρίου.

15

20

Θα μπορούσε ίσως να διερωτηθεί κανείς ως προς το πώς συμβιβάζεται η υπόσταση δικαστικής απόφασης, όπως την εξέθεσα στο πλέγμα του δόγματος της δεσμευτικότητας, με τη σχεδόν απόλυτη διάκριση εξουσιών την οποία καθιερώνει το Κυπριακό Σύνταγμα. Γεγονός όμως είναι ότι η αρχή της δεσμευτικότητας διατηρήθηκε μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας ως μέρος του ισχύοντος συστήματος. Και μάλιστα επεκτάθηκε σε νέους τομείς. Ενώ θα μπορούσε να είχε σε τούτο υιοθετηθεί άλλο σύστημα, κατά το πρότυπο του Ρωμαϊκού που επέδρασε σε πολλές χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης. Υπενθυμίζω ότι εκεί, με τη δικαστική απόφαση δεν επέρχεται διάπλαση του δικαίου και δεν είναι ως εκ τούτου δεσμευτική η απόφαση παρόλον που προηγουμένως εκδοθείσες αποφάσεις Ανωτάτων Δικαστηρίων είναι σεβαστές και κατά κανόνα ακολουθούνται ενόψει της πειστικής τους αξίας. Πάντως έχουν περάσει τώρα τριανταπέντε χρόνια χωρίς ποτέ να εγερθεί τέτοιο ζήτημα. Το εκλαμβάνω, χωρίς οριστικά να αποφαινομαι επ' αυτού, ότι η διάκριση εξουσιών δεν στερεί το Ανώτατο Δικαστήριο (πρώην Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο και πρώην Ανώτατο Δικαστήριο), δικαιοπλαστικής δυνατότητας με τέτοια φυσιογνωμία.

25

30

35

40

Την επέκταση του δόγματος και στην αναθεωρητική δικαιοδοσία, δυνάμει του Άρθρου 146 του Συντάγματος, με την εξέταση εντός του πλαισίου της και συνταγματικών θεμάτων, την καταδείχνει όγκος νομολογίας. Θα αναφέρω ενδεικτικά δύο περιπτώσεις. Στην υπόθεση **Republic v. Demetriades** (1977) 3 C.L.R. 213, θεωρήθηκε δεδομένο ότι το δόγμα της δεσμευτικότητας κάλυπτε και την εξέταση συνταγματικού θέματος εγειρομένου στην αναθεωρητική δικαιοδοσία. Και ορθά βέβαια. Το ίδιο και εντελώς πρόσφατα στις συνενωμένες υποθέσεις **Δημοκρατία ν. Γιάλλουρου και Δημοκρατία ν. Κεφάλα** (ανωτέρω).

Ωστόσο, ανάμεσα στον όγκο αποφάσεων υπάρχει και μια που βρίσκεται σε απομονωτική ασυμφωνία με όλες τις υπόλοιπες, προγενέστερες και μεταγενέστερες. Πρόκειται για την **Pavlidis v. Republic** (1967) 3 C.L.R. 217. Εκεί κρίθηκε ότι η απόφαση επί συνταγματικού θέματος εντός του πλαισίου του Άρθρου 146 ενείχε επιπτώσεις μόνο σε σχέση με τη συγκεκριμένη υπόθεση στην οποία έγινε η εξέταση και όχι σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη, ότι δηλαδή δεν αποτελούσε διακήρυξη επί συνταγματικότητας με γενική εφαρμογή. Στη **Theodorides and Others v. Plousiou** (1976) 3 C.L.R. 319 ο Τριανταφυλλίδης, Π., (όπως ήταν τότε) επανέλαβε αυτή τη θέση αλλά obiter. Είναι όμως ενδιαφέρον το ότι στην υπόθεση **Republic v. Demetriades** (ανωτέρω), ο ίδιος τότε Πρόεδρος δεν επικαλέστηκε αυτό τον λόγο της **Pavlidis v. Republic** (ανωτέρω), αποδίδοντας την κατάληξη στο ότι, καθώς θεωρούσε, η απόφαση περί αντισυνταγματικότητας στην **Panayides v. Republic** (1966) 3 C.L.R. 107, για την οποία γινόταν λόγος, δεν είχε αναδρομική ισχύ αλλά αποτελούσε παράδειγμα απόφασης με μόνο μελλοντική ισχύ. Αδυνατώ να διακρίνω οτιδήποτε που να το υποστηρίζει αυτό. Προσθέτω και την εξής παρατήρηση που αφορά την εξουδετέρωση της σημασίας της αναδρομικότητας από την έλευση παραγραφής, διότι συνδέεται με ό,τι θα ασχοληθώ εκτενώς αργότερα. Στην περίπτωση της **Pavlidis v. Republic** (ανωτέρω), ο εφεσείων-αιτητής δεν μπορούσε να επιτύχει, παρά την αρχή της αναδρομικότητας, δεδομένου ότι μετά την προσβληθείσα πράξη και μέχρις ότου εκδοθεί η απόφαση στην **Panayides v. Republic** (ανωτέρω), παρήλθαν οι 75 ημέρες που ορίζει το άρθρ. 146.3 του Συντάγματος χωρίς να κινηθεί ο μηχανισμός και επομένως το όποιο δικαίωμα του είχε παραγραφεί. Αυτός, θα έλεγα με εκτίμηση, θα έπρεπε να ήταν ο λόγος της απόφασης στην **Pavlidis v. Republic** (ανωτέρω).

Για συνταγματικά θέματα, τα οποία ενέλιπταν στη σφαίρα του Άρθρου 144.1 του Συντάγματος, δεν εγειρόταν αρχικά ζήτημα γενικής δεσμευτικότητας ενόψει ρητής αντίθετης περί τούτου πρό-

νίας στην παράγραφο 3 του άρθρου. Ωστόσο, μετά τη σιωπηρή
 κατάργηση του Άρθρου 144.1 από τον περί Απονομής της Δικαι-
 οσύνης (Ποικίλαι Διατάξεις) Νόμο, (Ν.33/64) - βλ. την υπόθεση
The Attorney-General v. Imbrahim and Others (1964) C.L.R.
 195 - εφόσον θέματα συνταγματικότητας εξετάζονται και από τα 5
 κατώτερα δικαστήρια όπως και πρωτόδικα από το νυν Ανώτατο
 Δικαστήριο, η όποια εν συνεχεία κατ' έφεση απόφαση του Ανω-
 τάτου Δικαστηρίου διέπεται και αυτή πια από το δόγμα της δε-
 σμευτικότητας. Έτσι έχει καθιερωθεί. Θεωρώ χρήσιμο να επιση-
 μάνω συναφώς και τα ακόλουθα. Παρόλον που τόσο στο Άρθρο 10
 146 όσο και στο Άρθρο 145 του Συντάγματος δεν αναφέρεται ρη-
 τά ότι το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει θέματα συν-
 ταγματικότητας, η δυνατότητα τέτοιας εξέτασης θεωρήθηκε δε-
 δομένη. Σχετικά με το Άρθρο 146 έχω ήδη αναφερθεί. Σε σχέση
 με το Άρθρο 145, δυνάμει του οποίου ασκείται η δικαιοδοσία σε 15
 εκλογικές ενστάσεις, αυτή η δυνατότητα διακηρύχθηκε σε ενδιά-
 μεση απόφαση στην **Angelides v. Petas and Others** (1987) 1
 C.L.R. 450. Όλες οι άλλες περιπτώσεις στις οποίες, σύμφωνα με
 ρητές διατάξεις στο Μέρος ΙΧ του Συντάγματος, θα μπορούσε να
 τεθεί θέμα συνταγματικότητας δεν αφορούσαν, με μόνο μια εξαί- 20
 ρηση, δημοσιευθέντες νόμους. Η εξαίρεση βρίσκεται στο Άρθρο
 139 το οποίο παρείχε στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο δι-
 καιοδοσία να αποφαινεται επί συγκρούσεων εξουσίας ή αρμοδιό-
 τητας μεταξύ της Βουλής των Αντιπροσώπων και των Κοινοτι- 25
 κών Συνελεύσεων όπως και μεταξύ των δεύτερων και οργάνων ή
 αρχών στη Δημοκρατία. Στην περίπτωση του Άρθρου 139, εξει-
 δικεύεται, ανάμεσα σε άλλα, ότι το δικαστήριο μπορεί να διακη-
 ρύξει ότι ο νόμος - και σε τούτο εξυπνοοείται ήδη δημοσιευμένος
 νόμος εφόσον σε άλλα άρθρα ορίζεται πως η δικαιοδοσία ασκεί- 30
 ται στο στάδιο πριν από τη δημοσίευση - είναι άκυρος είτε από-
 του προέκυψε η σύγκρουση ή η αμφισβήτηση, είτε εξ υπαρχής.

Στην προκείμενη περίπτωση, που αφορά το Άρθρο 145, δεν
 είναι χωρίς σημασία το ότι κατά την ακροαματική διαδικασία 35
 απασχόλησε το δικαστήριο - ως αποτέλεσμα παρατηρήσεων από
 την έδρα - και το πότε είναι που δικαιολογείται "παρέκκλιση"
 από προηγούμενες αποφάσεις. Η απασχόληση με αυτό το ζήτη-
 μα αντικατοπτρίζει τη γενική αντίληψη που λαμβάνει ως δεδο-
 μένη την καθολική εφαρμογή του λόγου της τελικής απόφασης
 στην **Angelides v. Peta and Others** (ανωτέρω) δυνάμει του δόγ- 40
 ματος της δεσμευτικότητας.

Αναφέρθηκα σε πρόνοιες του Συντάγματος σχετικά με τη δυ-
 νατότητα έγερσης συνταγματικών θεμάτων σε περιπτώσεις δημο-

σιευθέντων νόμων για να υποδείξω ότι, με εξαίρεση το Άρθρο 139 όπως και το τώρα ανενεργό Άρθρο 144.1, το Σύνταγμα δεν ορίζει γενικά την υπόσταση δικαστικών αποφάσεων και δεν καθιστά απαραίτητο το δόγμα της δεσμευτικότητας. Όπως προανέφερα, το δόγμα της δεσμευτικότητας αποτέλεσε επιλογή των Κυπριακών Δικαστηρίων. Τίποτε δεν υπάρχει στο Σύνταγμα που να επιβάλλει την υιοθέτηση οποιουδήποτε μέρους του Αγγλικού νομικού συστήματος. Ακόμα και στον τομέα του κοινού δικαίου και της επείκειας που ενσωματώνει ο περί Δικαστηρίων Νόμος του 1960, (Ν.14/60) ως επέκταση του παρελθόντος, δεν καθίστατο, κατά την άποψή μου, απαραίτητη η συνέχιση του δόγματος της δεσμευτικότητας. Αλλά αυτό δεν είναι ανάγκη να το συζητήσω. Το λιγότερο που μπορεί να λεχθεί είναι ότι σε θέματα διοικητικού και συνταγματικού δικαίου, η πολιτική των Κυπριακών Δικαστηρίων θα μπορούσε να είχε πάρει άλλη κατεύθυνση. Εν τούτοις, οι αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου σε όλους ανεξαιρέτα τους νυν υπάρχοντες τομείς, ακολούθησαν ό,τι ισχύει στο νομικό σύστημα που έχει ως πρότυπο το Αγγλικό. Προσδίδεται στις αποφάσεις υπόσταση δικαίου. Και επενεργούν όλες με ακριβώς τον ίδιο τρόπο δυνάμει του δόγματος της δεσμευτικότητας. Η απόφαση του Εκλογοδικείου στην υπόθεση *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), της οποίας επιδιώκεται με την Εκλογική Αίτηση του κ. Μαυρογένη η ανατροπή, ενέχει, όπως και οποιαδήποτε άλλη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, αυτή την υπόσταση. Και ακολουθούν, από την ενδεχόμενη ανατροπή της, οι ίδιες επιπτώσεις.

Η ενδεχόμενη ανατροπή της *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), δεν θα μπορούσε να εδράζεται σε λόγο άλλο από το ότι, αντίθετα με ό,τι διακηρύχθηκε σε αυτή, ο περί Πληρώσεως Κενωθείσης Βουλευτικής Έδρας Νόμος (Ν.95/86), είναι αντισυνταγματικός. Εκεί εμπλεκόταν άμεσα το άρθρο 3(2)(α). Αλλά την ίδια υφή έχει ολόκληρο το νομοθέτημα. Η ενδεχόμενη ανατροπή θα σημαίνει, με την επενέργεια της αρχής της αναδρομικότητας, πως ό,τι έγινε στη βάση του προηγούμενου καθεστώτος θα στερείται πια συνταγματικού ερείσματος. Δηλαδή, ενώ με το καθεστώς της *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), ό,τι προβλέπεται στο Νόμο 95/86 εμπίπτει εντός της έννοιας της αναπληρωματικής εκλογής, όπως αυτή απαντάται στο Άρθρο 66.2 του Συντάγματος - αυτός είναι ο λόγος της απόφασης της πλειονότητας στην *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω) - με το νέο καθεστώς, που θα προκύψει από την ενδεχόμενη ανατροπή της, η προβλεπόμενη στο Νόμο 95/86 ως αναπληρωματική εκλογή δεν θα μπορούσε ποτέ να ήταν εκλογή εντός της έννοιας της σχετικής συνταγματικής διάταξης. Άρα, θα προκύψει ότι τουλάχιστον οι έξι βουλευτές - το δεδι-

κασμένο στην ίδια την *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω) δεν το αγγίζω - κατείχαν εξ αρχής βουλευτική έδρα χωρίς διεξαγωγή εκλογής. Και συνεπώς χωρίς εξουσιοδότηση δικαίου.

Δεν συμμερίζομαι την άποψη ότι επειδή η κατοχή έδρας από τους έξι βουλευτές δεν αποτελεί επίδικο θέμα στην παρούσα Εκλογική Αίτηση και δεν καταχωρήθηκε Εκλογική Αίτηση αμφισβήτησης εντός της προθεσμίας του ενός μηνός που τάσσει ο περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων Νόμος (Ν.72/79) δεν θα υπόκειται σε προσβολή. Ως προς το πρώτο σημείο η άποψη απηχεί, κατά την αντίληψή μου, την προσέγγιση στην *Pavlidis v. Republic* (ανωτέρω) η οποία βρίσκεται σε νομολογιακή απομόνωση. Καθώς εξήγησα, η επίδραση επέρχεται εν προκειμένω όχι ως αποτέλεσμα διάγνωσης επίδικου θέματος τεθέντος σε σχέση με τους εν λόγω βουλευτές, αλλά από την αρχή της αναδρομικότητας. Εκτός βέβαια αν το δικαστήριο θα έκρινε ότι μπορεί τώρα να χαράξει νέα γραμμή, υιοθετώντας τη λύση της μελλοντικής ισχύος αποφάσεων. Ως προς το δεύτερο σημείο, είναι νομίζω αυτόδηλο ότι από τη στιγμή που, όπως θα προκύψει εκ των υστέρων, εκλογή δεν διεξήχθη ποτέ σε σχέση με τους έξι βουλευτές, αυτό θα σημαίνει ότι ποτέ δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο μηχανισμός της Εκλογικής Αίτησης για αμφισβήτηση κατοχής των εδρών τους. Η δικαιοδοσία του πρώην Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου δυνάμει του Άρθρου 145 του Συντάγματος, την οποία ασκεί το νυν Ανώτατο Δικαστήριο, ως Εκλογοδικείο, περιορίζεται σε περιπτώσεις "εκλογικής ένστασης" που κατά τη γνώμη μου σαφώς προϋποθέτει την ύπαρξη εκλογής και, συνακόλουθα, τον αποκλεισμό της περίπτωσης ανυπαρξίας της, δηλαδή της μη εκλογής. Την ύπαρξη εκλογής ως την προϋπόθεση για τη δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου, είχε τονίσει όλως ιδιαίτερα και ο νυν Πρόεδρος, τότε Πικής, Δ., στην ενδιάμεση απόφαση του στην *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω) στις σελ. 454-455. Όπως όμως επισήμανα, η εκλογή, που αποτελεί την προϋπόθεση για δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου, θα έχει καταστεί εξ υπαρχής ανύπαρκτη στην περίπτωση των έξι βουλευτών αν η *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω) ανατραπεί.

Αναφορικά με την προϋπόθεση εκλογής θεωρώ χρήσιμο να προσθέσω και τα ακόλουθα. Στο εδάφιο (1) του άρθρου 57 του περί Εκλογής Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων Νόμου (Ν.72/79), η δικαιοδοσία του Εκλογοδικείου εμφανίζεται να εκτείνεται επί παντός θέματος "όπερ δύναται να προκύψη εν σχέση προς το δικαίωμα προσώπου να γίνη ή να παραμείνη βουλευτής". Πρόκειται για πολύ πλατιά διατύπωση. Όμως ο νόμος, στην απουσία ρητής

5 συνταγματικής πρόνοιας, όπως εκείνης στο Άρθρο 155.2 του Συντάγματος αναφορικά με τη δικαιοδοσία του πρώην Ανωτάτου Δικαστηρίου, δεν μπορεί να επεκτείνει τη δικαιοδοσία που το ίδιο το Σύνταγμα παρέχει. Καθώς υποδεικνύεται στην ίδια ενδιάμεση απόφαση στην *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω) στη σελ. 455: “The electoral law cannot but be read subject to the pertinent provisions of the Constitution ... Jurisdiction is assumed in virtue of the Constitution” Γι’ αυτό, το εδάφιο (1) του άρθρου 57 θα πρέπει να αντικρούζεται υπό το φως της προϋπόθεσης της ύπαρξης εκλογής που θέτει το Άρθρο 145 του Συντάγματος. Αυτό συνάδει 10 άλλωστε με την εν συνεχεία αναφορά που γίνεται από το άρθρο 57 σε εκλογή τόσο ως προς τη δυνατότητα καταχώρησης Εκλογικής Αίτησης, όσο και ως προς τις προσφερόμενες θεραπείες παρόλον που, σε σχέση με αυτές τις τελευταίες, ορθά υποδεικνύεται στην 15 ίδια ενδιάμεση απόφαση ότι δεν μπορούν να περιορίσουν τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου. Όπως άλλωστε τίποτε δεν μπορεί - με την επιφύλαξη που έθεσα ενωρίτερα - να την επεκτείνει.

20 Επανερχομαι στη διάσταση της ύπαρξης - ανυπαρξίας εκλογής. Ίσως η εξής υποθετική περίπτωση να συμβάλει στην κατανόηση του σημείου το οποίο θα ήθελα να τονίσω. Ας υποθέσουμε ότι ο Νόμος προέβλεπε πως κενωθείσα βουλευτική έδρα θα καταλαμβάνεται από πρόσωπο της κοινής έγκρισης των πολιτικών αρχηγών. Θα υποστήριζε μήπως κανείς ότι το ζήτημα θα μπορούσε να αχθεί ενώπιον του 25 Εκλογοδικείου με Εκλογική Αίτηση όταν η κατάληψη της έδρας επήλθε χωρίς εκλογή; Η απάντηση θα πρέπει οπωσδήποτε να είναι αρνητική. Για τον ίδιο λόγο αρνητική θα πρέπει να είναι και η απάντηση στην προκειμένη περίπτωση εφόσον η τελική απόφαση στην *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), ανατραπεί. Γιατί θα 30 προκύψει ότι οι έξι βουλευτές κατέλαβαν έδρες χωρίς διεξαγωγή εκλογής. Στην υπόθεση *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω), ο αιτητής, παρόλον που προέβαλλε ότι δεν διεξήχθη εκλογή, μπορούσε εν τούτοις να προχωρήσει με Εκλογική Αίτηση δεδομένου ότι, σύμφωνα με τον ισχύοντα Εκλογικό Νόμο - η συνταγματικότητα του 35 οποίου ετεκμαίρετο - υπήρξε αναπληρωματική εκλογή. Το ίδιο και ο αιτητής στην παρούσα Εκλογική Αίτηση γιατί και αυτός κινήθηκε εντός του κριστάμενου καθεστώτος το οποίο εδραίωσε η *Angelides v. Petas and Others* (ανωτέρω). Αν όμως ανατραπεί αυτό το καθεστώς τότε, εφόσον με το νέο καθεστώς, στην περίπτωση των έξι βουλευτών ποτέ δεν θα είχε διεξαχθεί εκλογή - ή ακριβέστερα αναπληρωματική εκλογή - δικαιοδοσία δεν θα μπορούσε, ως εκ τούτου, ποτέ να είχε το πρώην Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο νυν - Ανώτατο Δικαστήριο ως Εκλογοδικείο - δυνάμει του Άρθρου 145 του Συντάγματος: βλ. την *Hussein Ramadan v. Electricity Authority of*

Cyprus and Another 1 R.S.C.C. 49. Δικαιοδοσία θα μπορούσε να είχε μόνο το πρώην Ανώτατο Δικαστήριο - νυν Ανώτατο Δικαστήριο στον ίδιο, εν προκειμένω ρόλο - δυνάμει του Άρθρου 155.4 που προβλέπει για τη δυνατότητα έκδοσης, ανάμεσα σε άλλα και ενταλμάτων quo warranto. Τα οποία είναι πρόσφορα και για τον έλεγχο δικαιώματος κατάληξης έδρας χωρίς εκλογή. Το ποιά βέβαια μπορεί να είναι η έκβαση της όποιας τέτοιας διαδικασίας δεν είναι του παρόντος. 5

Εκείνο που πρέπει πάντως να υπογραμμιστεί, σε σχέση με τα ανωτέρω, είναι το ότι η παραγραφή δικαιώματος ακολουθεί κατ' ανάγκη τη φύση του εγειρόμενου θέματος. Αν υπήρξε εκλογή, δικαιοδοσία έχει το Εκλογοδικείο όπως ορίζει το άρθρο 145 του Συντάγματος. Και, όπου εγείρεται ένσταση στην εκλογή, η αίτηση για προώθηση της ένστασης καταχωρείται εντός ενός μηνός από "της δημοσιεύσεως του αποτελέσματος της εκλογής εις την επίσημον εφημερίδα της Δημοκρατίας" όπως ορίζει το άρθρο 57(4) του Νόμου 72/79. Αλλιώς παραγράφεται το όποιο δικαίωμα προσβολής. Αν όμως δεν υπήρξε εκλογή, ο όποιος χρόνος παραγραφής - αν υπάρχει πρόνοια για παραγραφή - ανάγεται και θα πρέπει να αναζητηθεί στον ιδιαίτερο τομέα που ενδεχομένως παρέχει το δικαίωμα προσβολής. Επί του προκειμένου στη διαδικασία για quo warranto. Σε σχέση με την οποία δεν διακρίνω πρόνοια για παραγραφή. Συνοψίζω αυτή την πτυχή με τα εξής. Η διαφορά στη φύση του ενός θέματος από το άλλο σημαίνει και ανάλογη τοποθέτηση τους στη δικαιοδοσία στην οποία αγήκουν - σε διαφορετική το ένα από το άλλο - με αποτέλεσμα να διέπονται και από διαφορετικές πρόνοιες ως προς την παραγραφή. Καταλήγω λοιπόν ότι η έκβαση της Εκλογικής Αίτησης ενδεχομένως να επηρεάσει τους έξι βουλευτές. 10
15
20
25

Ωστόσο, παρά την κατάληξή μου αυτή, δεν θεωρώ ότι οι έξι βουλευτές έχουν δικαίωμα να ακουστούν. Η αρχή ubi jus ibi remedium δεν τυγχάνει εφαρμογής εφόσον το καθαυτό επίδικο θέμα δεν περιλαμβάνει εγγενώς προς εξέταση οτιδήποτε το δικό τους. Συνεπώς, δεν τίθεται σε λειτουργία ο κανόνας audi alteram partem. Η επίδραση σε αυτούς μπορεί να επέλθει μόνο ως απόρροια της αρχής της αναδρομικότητας. Δηλαδή, όχι με το διατακτικό της απόφασης αλλά με το δίκαιο που δημιουργεί ο λόγος της. Που υπερβαίνει τα όρια της αντιδικίας στην όποια συγκεκριμένη υπόθεση. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η όποια ενδεχόμενη επίδραση δεν αποτελεί παράγοντα που μπορεί να ληφθεί υπόψη στην τελική κρίση του δικαστηρίου εντός του πλαισίου της πολιτικής, την οποία καθορίζει αναφορικά με την ανατροπή προηγούμενων αποφάσεών του. Το δικαστήριο διατηρεί, κατά την 30
35
40

5 άποψη μου, δυνατότητα να διερευνηθεί και να πληροφορηθεί, στο βαθμό που το ίδιο κρίνει σκόπιμο, περί των όποιων ενδεχόμενων επιδράσεων. Αυτή όμως η δυνατότητα του δικαστηρίου δεν μεταφράζεται και σε αντίστοιχο δικαίωμα των οποιωνδήποτε που θα μπορούσαν να υποστούν επίδραση. Οι έξι βουλευτές δεν αρύονται από την αρχή της αναδρομικότητας δικαίωμα να ακουστούν. Στην προκειμένη περίπτωση το δικαστήριο ήδη κατέχει τα σχετικά στοιχεία. Έδαφος πέραν τούτου δεν προσφέρεται.

10 Οι αιτήσεις απορρίπτονται.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Δ.: Εφόσον θα καταφαινόταν ενδεχόμενο επηρεασμού των αιτητών από το αποτέλεσμα της αίτησης με την οποία προσβάλλεται το κύρος της εκλογής του κ. Χρ. Κατσαμπά στο βουλευτικό αξίωμα, θα έπρεπε οι αιτητές να έχουν πρόσβαση στη διαδικασία για να ακουστούν. Στην υπόθεση *Τουβλοποιεία Παλαικύθρον ΠΓΑΣ ΑΤΔ ν. Μαρούλλας Πολυδώρου Ουστά* (Αρ. 1) (1994) 1 Α.Α.Δ. 109 κρίθηκε πως επιβάλλεται η διασφάλιση του δικαιώματος που κατοχυρώνει το άρθρο 30,3(β) του Συντάγματος ανεξάρτητα από την ύπαρξη ειδικής δικονομικής ρύθμισης. Επομένως, το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται αναφέρεται στην επίδραση που θα έχει η που ενδεχομένως θα έχει πάνω στους αιτητές, ειδικά σε σχέση με την ιδιότητά τους ως βουλευτές, ή όποια απόφαση εκδοθεί στο πλαίσιο της τωρινής διαδικασίας.

25 Συμφωνώ πως για τους λόγους που εκτίθενται στην απόφαση του Προέδρου Πική δεν υπάρχει τέτοιο ενδεχόμενο. Το αντίκειμενο της παρούσας διαδικασίας είναι προσδιορισμένο. Η απόφαση που θα εκδοθεί δεν θα μπορεί παρά να αναφέρεται μόνο στο κύρος της εκλογής του κ. Χρ. Κατσαμπά. Επίσης συμφωνώ πως 30 οι αιτητές, ως πρόσωπα με ενδιαφέρον στην έκβαση της υπόθεσης, δεν μπορούν να ακουστούν ως "φίλοι του Δικαστηρίου".

35 Κατά τη συζήτηση των αιτήσεων έγινε αναφορά και στο ενδεχόμενο να επηρεαστούν οι αιτητές αν στο μέλλον αμφισβητηθεί η νομιμότητα της κατοχής από αυτούς του βουλευτικού αξιώματος με αιτήσεις που ίσως καταχωριστούν για έκδοση προνομιακού εντάλματος της φύσης quo warranto. Δεν επέκταθηκαν οι αιτητές στις προϋποθέσεις έκδοσης τέτοιου προνομιακού εντάλματος και μάλιστα σε συσχετισμό προς άλλες διατάξεις του Συντάγματος ή προς τις διατάξεις του Νόμου δυνάμει 40 του οποίου κατέχουν το βουλευτικό αξίωμα, αλλά δεν είναι αυτό το θέμα. Σε σχέση προς αυτό το ζήτημα, προτείνουν να μη κριθεί χωρίς και τη δική τους συνεισφορά στην επιχειρηματολό-

γία η συνταγματικότητα του Νόμου αναφορικά με την “αναπληρωματική εκλογή”, όχι επειδή θα τους επηρεάσει ή όποια κατάληξη της αίτησης κατά του κύρους της εκλογής του κ. Κατσαμπά αυτή καθ’ εαυτήν, αλλά επειδή η απόφαση που θα εκδοθεί ενδεχομένως θα επιδράσει σε μελλοντικές πιθανές διαδικασίες. 5

Όπως εξηγείται στην απόφαση του Προέδρου οι αιτητές δεν μπορούν να συμμετάσχουν στην παρούσα διαδικασία όποια και αν θα ήταν η προοπτική επιτυχίας πιθανής αίτησης για την έκδοση του προνομιακού εντάλματος που αναφέρθηκε. Ομοίως αναφορικά με την απόφαση του δικαστή Νικολάου αφού και εκεί κρίνεται πως οι αιτητές δεν δικαιούνται να ακουστούν εδώ, παρά τη διαπίστωσή του πως βασίμως ή έστω παραδεκτως θα μπορούσε να τεθεί ζήτημα έκδοσης τέτοιου προνομιακού εντάλματος αν αποφασίζόταν ότι η συζητούμενη πτυχή του Νόμου είναι αντισυνταγματική. 10 15

Εκδίδα ξεχωριστή απόφαση μόνο για ένα λόγο. Θεωρώ πως αφού αναγνωρίζουμε πως αυτό το θέμα δεν μπορεί να συσχετισθεί με την κατάληξη των αιτήσεων που εξετάζουμε, δεν ενδείκνυται να εκφραστεί άποψη έστω και εκ πρώτης όψεως αναφορικά με το πώς θα έπρεπε ή θα αναμενόταν να καταλήξει πιθανή μελλοντική αίτηση τρίτων για έκδοση εντάλματος της φύσης quo warranto. 20

ΑΡΤΕΜΙΔΗΣ, Δ.: Αν μετείχα στη σύνθεση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που αποφάσισε την Εκλογική Αίτηση στην υπόθεση *Angelides v. Petas and Others* (1988) 1 C.L.R. 173, (που στο εξής θα αναφέρω ως η υπόθεση *Angelides*), η άποψή μου θα συντατιζόταν με αυτή της μειοψηφίας, για τους λόγους που εκτίθενται στην απόφασή της. 25

Όταν επεφυλάχθη την πρώτη φορά η απόφαση στην παρούσα Εκλογική Αίτηση, υποστήριξα στις διαβουλεύσεις την ανατροπή της απόφασης του Δικαστηρίου μας στην υπόθεση *Angelides*. Εν τούτοις μετά από πολύ προβληματισμό για την ορθότητα της σκέψης τούτης, μετέφερα στους συναδέλφους, στις αμέσως επόμενες μέρες, τα σοβαρά νομικά ερωτήματα που με ανησυχούσαν. Και άλλοι συνάδελφοι εξέφρασαν απόψεις πάνω σε διαφορετικά θέματα. Τελικά οδηγηθήκαμε, με τη γνωστή διαδικασία, στο επανάνοιγμα της υπόθεσης για να ασχοληθούμε με δυο νομικά ζητήματα που διέτύπωσε το ίδιο το Δικαστήριο, τα εξής: 30 35 40

“(α) Δυνατότητα μη αναδρομικότητας ή μόνο μελλοντικής ισχύος τυχόν ανατρεπτικής απόφασης της *Angelides v. Petas and Others* (1988) 1 C.L.R.173, και,

(β) η κατά το Σύνταγμα δυνατότητα ανατροπής προηγούμενης απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου, στην άσκηση των αρμοδιοτήτων του ως Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, με την οποία κηρύσσεται νόμος συνταγματικός."

5

Ο Γενικός Εισαγγελέας, ο οποίος εμφανίστηκε αυτοπροσώπως κατά την επανασυζήτηση της υπόθεσης, ο κ.Πολυβίου που ενδιέτριψε εκ μέρους του στο πρώτο από τα δύο ζητήματα, και ο κ. Χρ. Κληρίδης, συνήγορος του αιτητή, μας παρουσίασαν, στη δική μου εκτίμηση, αξιόλογη εργασία και ακριβοδίκαια ενασχολήθηκαν με τις διαφορετικές προσεγγίσεις νομικών συστημάτων, όπως των Η.Π.Α. και χωρών της Ευρώπης.

10

Αναφέρω τα πιο πάνω για να τονίσω πως η διαφωνία μου με την πλειοψηφία των συναδέλφων, που θα εκφραστεί παρακάτω, βασίζεται στη δική μου κρίση για τα θέματα, που για πρώτη φορά ανέκυψαν και συζητήθηκαν ενώπιόν μας. Το ερώτημα, πότε το Δικαστήριο του τελευταίου βαθμού ανατρέπει αρχή δικαίου που καθιέρωσε σε προηγούμενη απόφασή του, όπου βεβαίως ισχύει το σύστημα της δεσμευτικότητας των αποφάσεων των ανωτέρων ιεραρχικά Δικαστηρίων, απασχόλησε, και συνεχίζει να απασχολεί, τα Δικαστήρια, τη νομική επιστήμη και βιβλιογραφία. Εμείς επιλέξαμε και εφαρμόζουμε την αρχή της δεσμευτικότητας, τόσο στον τομέα του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου - συνταγματικού δικαίου. Υιοθέτηση της αρχής που ισχύει σε άλλη χώρα, στην περίπτωση μας την Αγγλία, είναι εύκολη επιλογή, οι δυσχέρειες όμως προκύπτουν στον τρόπο εφαρμογής της.

20

25

Κυρίαρχο κριτήριο για τη λειτουργία της αρχής είναι, κατά την ταπεινή μου άποψη, η εκτίμηση των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στη χώρα μας, με ευρύτερες προεκτάσεις, ώστε να καλύπτεται το πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτισμικό επίπεδο του λαού μας, καθώς επίσης, και αυτό είναι σημαντικό, η επιθυμία λειτουργίας κράτους δικαίου με τον ανάλογο σεβασμό του από τους φορείς της εξουσίας και του πολίτη ως του μικροκύτταρου στο σώμα της. Αυτή η επιθυμία και επιδίωξη νομίζω πως συνυπάρχουν στη χώρα μας.

30

35

Το πιο πάνω σχόλιο με φέρνει στην ουσία της υπόθεσης. Δεν συμφωνώ με την ανατροπή της απόφασης μας - του Ανωτάτου Δικαστηρίου - στην υπόθεση *Angelides*. Έχω τη γνώμη πως τούτο δεν ενδείκνυται να γίνει, γιατί συνηγορούν εναντίον μιας τέτοιας απόφασης οι νομολογιακές αρχές του Κοινοδικαίου και της πρακτικής που ακολουθείται, μα προπαντός η ιδιόνημη δια-

40

τύπωση των άρθρων του Συντάγματος μας.

Το άρθρο 136 του Συντάγματος παρέχει αποκλειστική δικαιοδοσία στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο να αποφασίζει "οριστικώς και αμετακλήτως", "επί πάντων των αντικειμένων 5
περί ων εν τοις επομένοις άρθροις". Ακολουθούν δε τα άρθρα που δίδουν αρμοδιότητα, για τα διάφορα θέματα που επιλαμβάνονται, στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. Ανοίγω εδώ μια παρένθεση για να υπενθυμίσω πως, σύμφωνα με το Σύνταγμα, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, που απαρτιζόταν 10
από 3 δικαστές, αποφάσιζε τελεσιδικώς (σε πρώτο και τελευταίο βαθμό) όλα τα ζητήματα που εμπíπτουν στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου. Το άρθρο 148 διαλαμβάνει: "πάσα απόφασις του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου επί οιουδήποτε ζητήματος εμπíπτοντος εις την δικαιοδοσίαν ή την αρμοδιότηταν αυτού δεσμεύει παν δικαστήριον, όργανον, αρχήν ή πρόσωπον εν τη Δημοκρατία". Επισημαίνω πως η λέξη "ζήτημα", που απαντάται στο άρθρο 148, έχει ευρύτερη έννοια από τη λέξη "αντικείμενον", που χρησιμοποιείται στο άρθρο 136. Το άρθρο 145 καθιστά το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο τελεσιδικιο κριτή οποιασδήποτε εκλογικής ενστάσεως, που ασκείται σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο. 20

Εκτιμώντας το περιεχόμενο των πιο πάνω διατάξεων, διαφωνώ πλήρως με την πρόταση ότι το ζήτημα συνταγματικότητας 25
νόμου, που εγείρεται σε οποιαδήποτε διαδικασία ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην άσκηση της αρμοδιότητας του ως Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, αποτελεί παρεμφερές ζήτημα στη διαδικασία, χωρίς καν να έχει την ιδιότητα του επίδικου ζητήματος. Η δική μου άποψη είναι πως αποτελεί ξεχωριστό 30
και ανεξάρτητο ζήτημα από τα υπόλοιπα επίδικα θέματα. Ανάλογα δε με την ετυμηγορία του Δικαστηρίου επ' αυτού σφραγίζεται και η ισχύς και εφαρμογή του νομοθετήματος. Οφείλω μάλιστα να παρατηρήσω πως έτσι λειτουργεί και στην πράξη μια τέτοια απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Όποτε δηλαδή το 35
Ανώτατο Δικαστήριο διαπίστωσε πως νόμος, ή διάταξη του, είναι αντίθετη με το Σύνταγμα, ο νόμος τούτος ή η διάταξη δεν εφαρμόζονται πλέον. Ακόμη ένα σχόλιο, δίκαιο νομίζω. Όλοι οι φορείς της εξουσίας συμμορφώνονται με την ετυμηγορία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, όταν διακηρύσσεται νόμος αντισυνταγματικός, με αποτέλεσμα οι επίμαχες διατάξεις του να μην εφαρμόζονται, ως να έχουν διαγραφεί από το κείμενό του. Έχω λοιπόν την άποψη πως η υποτίμηση μίας τέτοιας απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου στο επίπεδο του επί μέρους και παρεμ- 40

5 φερούς ζητήματος, και η εισήγηση πως η ετυμηγορία του Ανωτάτου Δικαστηρίου επί της συνταγματικότητας ή μη νόμου αποτελεί απλώς μέρος της αιτιολογίας της απόφασης, είναι νομικά απαράδεκτη και αντίθετη με το γράμμα και πνεύμα των πιο πάνω ρητών διατάξεων του Συντάγματος.

10 Φρονώ πως η συνταγματικότητα της επίμαχης διάταξης στον περί Πληρώσεως Κενωθείσης Βουλευτικής Έδρας Νόμο του 1986 (95/86), ήταν το δεσπόζον ζήτημα στην υπόθεση **Angelides**, ενώ η εκλογή του κ.Πέτα το αντικείμενο της εκλογικής αίτησης. Η ετυμηγορία του Ανωτάτου Δικαστηρίου πάνω στο συνταγματικό ζήτημα θα οδηγούσε την εκλογική αίτηση στην επιτυχία ή αποτυχία. Εφόσον το Δικαστήριο αποφάνθηκε πως οι επίμαχες διατάξεις του Νόμου δεν είναι αντίθετες με το άρθρο 66(2) του Συντάγματος, η εκλογική αίτηση απερρίφθη.

20 Το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας μας ουδέποτε, και υπογραμμίζω τη λέξη ουδέποτε, μέχρι σήμερα ανέτρεψε απόφαση του με την οποία κηρύχθηκε νόμος συνταγματικός ή αντισυνταγματικός. Υπήρχε διάχυτη η εντύπωση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας πως η υπόθεση **Demetriades v. Republic** (1977) 3 C.L.R. 205, την οποίαν επικαλέστηκε ο κ.Κληρίδης, αποτελεί έστω, το μοναδικό προηγούμενο όπου το Ανώτατο Δικαστήριο ανέτρεψε προηγούμενη απόφασή του για να διακηρύξει ως αντισυνταγματική συγκεκριμένη διάταξη της φορολογικής νομοθεσίας, που κρίθηκε ως συνταγματική στην πρώτη απόφαση. Δεν συνέβη όμως κάτι τέτοιο. Το Ανώτατο Δικαστήριο δεν ανέτρεψε στην υπόθεση **Demetriades**, την προηγούμενη απόφαση του στην **Mikrommatis**, 2 Α.Α.Σ.Δ. 125.

35 Επιπλέον, αναφέρω πως το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο δεν είναι μόνον ο αποκλειστικός και κατά τελεσιδικία κριτής της συνταγματικότητας των νόμων που θεσπίζει η Βουλή των Αντιπροσώπων και των αποφάσεων της διοίκησης, αποφαίνεται επίσης, με την ίδια αποτελεσματικότητα, επί προσφυγής αφορώσης σύγκρουση των εξουσιών ή αρμοδιοτήτων της Βουλής των Αντιπροσώπων και Κοινοτικών Συνελεύσεων, καθώς και μεταξύ οιαδήποτε οργάνων ή αρχών της Δημοκρατίας και όταν νόμος ή απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων δημιουργούν δυσμενή διάκριση εις βάρος μίας των δύο κοινοτήτων (άρθρα 137, 138, 139).

Η μοναδική εξαίρεση, όπου ρητά προβλέπεται πως η απόφαση του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου επί εγειρομένου ζητήματος αντισυνταγματικότητας νόμου, επιφέρει την μη εφαρμόγῃ

του μόνο στην εκκρεμούσα δίκη, περιέχεται στο άρθρο 144 του Συντάγματος. Έχω δε τη γνώμη πως η σαφής τούτη διάταξη υποδηλώνει καθαρά την πρόθεση του συντάκτη του Συντάγματος, που δεν θέλει καθολικά δεσμευτική τη κρίση του Δικαστηρίου επί της αντισυνταγματικότητας νόμου, όταν παραπέμπεται τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμούσα διαδικασία σε αστική ή ποινική υπόθεση, όπου δεν εμπλέκεται άμεσα η δομή της δημόσιας λειτουργίας της πολιτείας. 5

Και έρχομαι στο κρίσιμο ερώτημα: Έχει εξουσία το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο να ανατρέψει προηγούμενη απόφαση του, σύμφωνα με την οποία νόμος κρίθηκε συνταγματικός; Η απάντησή μου είναι καταφατική. Πιστεύω πως το Ανώτατο Δικαστήριο, που τελεσίδικα αποφαινεται επί ζητημάτων της αρμοδιότητάς του, μπορεί να ανατρέψει προηγούμενη απόφασή του. Όμως, η αμέσως πιο πάνω συζήτησή μου, με αναφορά σε συγκεκριμένα άρθρα του Συντάγματος, έγινε για να δείξω πως με πολύ μεγάλη δυσκολία, και σε σπάνιες περιπτώσεις, τούτο επιτρέπεται. Γι' αυτό και δεν συμφωνώ πως η κρίση, χωρίς άλλο, ότι η προηγούμενη απόφαση του Δικαστηρίου μας είναι έκδηλα εσφαλμένη, επιφέρει αναποδράστως και την ανατροπή της. Σημειώνω εδώ πως δεν έχει εκτεθεί ενώπιόν μας οτιδήποτε που να ισχυροποιεί τη θέση πως η απόφαση στην *Angelides* είναι εσφαλμένη. Απλώς καλούμαστε να την ανατρέψουμε υιοθετώντας το σκεπτικό της απόφασης της μειοψηφίας. 10
15
20

Η απόφαση στην *Angelides* ελήφθη από το Ανώτατο Δικαστήριο στην άσκηση της αρμοδιότητάς του, βάσει του άρθρου 145 του Συντάγματος, που έχει ως εξής: 25

"Το Ανώτατον Συνταγματικόν Δικαστήριον κέκτηται αποκλειστικήν δικαιοδοσίαν να αποφασίξη οριστικώς και αμετακλήτως επί πάσης εκλογικής ενστάσεως, ασκουμένης κατά τον εκλογικόν νόμον, αναφερομένης δε εις την εκλογήν του Προέδρου ή του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας ή των βουλευτών ή των μελών των Κοινοτικών Συνελεύσεων." 30
35

Η ετυμολογία όμως, πως η επίμαχη διάταξη του Εκλογικού Νόμου δεν βρίσκεται σε αντίθεση με το άρθρο 66.2 του Συντάγματος, εκφράστηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο και μέσα στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων που του παρέχουν τα υπόλοιπα άρθρα του Συντάγματος, στα οποία έκαμα αναφορά πιο πάνω. 40

Δεν είναι, νομίζω, εντελώς τυχαίο το γεγονός πως για 35 τώρα χρόνια το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, και μετά το Ανώ-

5 τατο Δικαστήριο, δεν ανέτρεψαν απόφασή τους με την οποία κη-
 ρύχθηκε νόμος συνταγματικός. Δεν θα αναλύσω τους λόγους αυ-
 τής της επιλογής. Νομίζω πως η πολιτεία, που λειτουργεί ως κρά-
 10 τος δικαίου, οφείλει να εφαρμόζει πιστά το Σύνταγμα και τους
 νόμους. Οποιοσδήποτε νόμος ή απόφαση πρέπει να συνάδουν με
 τους μείζονες και υπερτελείς κανόνες του Συντάγματος. Η αρχή
 αυτή προβλέπεται ρητά στο άρθρο 179 του Συντάγματος. Τελεσί-
 δικος κριτής της συνταγματικότητας των νόμων και αποφάσεων
 15 της διοίκησης είναι το Ανώτατο Δικαστήριο. Όταν τούτο εκφρά-
 σει την κρίση του, οι φορείς της εξουσίας στην πολιτεία οφείλουν
 να συμμορφώνονται με αυτή. Η αρχή της δεσμευτικότητας εγ-
 γυάται τη βεβαιότητα των νομικών κανόνων και τη σύμφωνα με
 αυτούς λειτουργία της πολιτείας.

15 Έτσι έγινε και στην υπόθεση που συζητούμε. Η επίμαχη διά-
 ταξη του Εκλογικού Νόμου εκρίθη ως συνταγματική στην υπό-
 20 θεση *Angelides*. Τα αρμόδια όργανα συμμορφούμενα με την
 διάταξη του νόμου, που σφραγίστηκε από το αρμόδιο Ανώτατο
 Δικαστήριο ως συνταγματική, την εφάρμοσαν. Η πολιτεία λει-
 25 τούργησε, κατά την ταπεινή μου άποψη, ορθά και μέσα στα
 πλαίσια του νόμου. Και τούτο οφείλουμε να το διαπιστώσουμε
 δικαστικά. Γι' αυτό, και ενώ βρίσκομαι σε αυτό το σημείο, λέγω
 πως αν κατέληγα στην ανατροπή της απόφασης *Angelides*, θα
 έδινα μελλοντική ισχύ στην ανατρεπτική απόφαση, για τους λό-
 γους που σχολιάζονται από το συνάδελφο δικαστή Νικολάου.

30 Ανέφερα ήδη πως δεν συμφωνώ με την ανατροπή απόφασης
 που εκδίδεται από το Ανώτατο Δικαστήριο, με την οποία κηρύ-
 χθηκε νόμος συνταγματικός, με μοναδικό λόγο πως μεταγενέ-
 35 στερα κρίνεται ως εσφαλμένη. Θα αποτελούσε ακαδημαϊκή
 άσκηση να ασχοληθώ με το πότε, μπορεί να γίνει τούτο. Θα ήθε-
 τα όμως το εξής κριτήριο, το οποίο, όπως εγώ εκτιμώ, εφαρμό-
 ζει ενίοτε και το Δικαστήριο της Βουλής των Λόρδων της Αγ-
 40 γλίας. Πρόσθετα με το λάθος που διακριβώνεται στην προη-
 γούμενη απόφαση πρέπει να διαπιστωθεί, ως αντικειμενικό γε-
 γονός, πως η εφαρμογή της λαθεμένης απόφασης επιφέρει άδικα
 αποτελέσματα και δημιουργεί δυσμενείς επιπτώσεις. Το λάθος
 και οι άδικες συνέπειες πρέπει να συνυπάρχουν. Και τούτο για-
 45 τί, αν δεν είναι νομικά εσφαλμένη η προηγούμενη απόφαση,
 έστω και αν προκαλείται αδικία δια της ορθής εφαρμογής του
 νόμου, η απόφαση δεν ανατρέπεται.

Στην παρούσα υπόθεση δεν υπήρξε εισήγηση πως η επίμαχη
 διάταξη του Εκλογικού Νόμου εφαρμοζόμενη δημιουργεί άδικες

καταστάσεις ή επιφέρει δυσμενείς συνέπειες. Αντίθετα, είναι παραδεκτό πως ο Εκλογικός Νόμος στο σύνολό του που υιοθετεί σύστημα πλησίον της αναλογικής είναι δημοκρατικός, γιατί απολύγει σε δικαιότερη αντιπροσώπευση της θέλησης των εκλογέων. Η ψήφιση δε του Εκλογικού Νόμου, με τον οποίο μπορεί να υιοθετηθεί οποιοδήποτε εκλογικό σύστημα εναποτίθεται, σύμφωνα με το Σύνταγμα, στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

5

Αντιλαμβάνομαι πως ο απλός πολίτης μπορεί να διερωτηθεί: πώς είναι δυνατό το Ανώτατο Δικαστήριο να διαπιστώνει λάθος σε προηγούμενη απόφασή του και να μην το διορθώνει; Η νομική απάντηση έχει ήδη δοθεί. Επειδή όμως η άποψή μου μειοψηφεί, αναφέρω μόνο τούτο: σε αριθμό αποφάσεων που εξέδωσε το Ανώτατο Δικαστήριο εξέφρασα δισταύμενη άποψη, ενώ, με πολλές προηγούμενες αποφάσεις του τυγχάνει να διαφωνώ. Τούτες δε οι αποφάσεις άπτονται εξίσου σημαντικών, ακόμη και σπουδαιότερων ζητημάτων του παρόντος. Για τους λόγους όμως που έχω εξηγήσει αισθανόμουν, μέχρι τώρα, δικαστικό το χρέος να εφαρμόζω τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

10

15

20

Καταλήγω πως η Αίτηση πρέπει να απορριφθεί.

Οι αιτήσεις απορρίπτονται.